

MÁTYÁS KIRÁLY HALÁLÁNAK 500. ÉVFORDULÓJÁRA

RÁZSÓ GYULA

MÁTYÁS HADÁSZATI TERVEI ÉS A REALITÁS

Hunyadi Mátyás hadvezéri képességeit és harcias, hadakozást kedvelő természetét nemcsak a fizetett humanisták lelkes dicshimnuszai és más, tárgyilagosabb kortársi feljegyzések¹, hanem maguk a száraz tények is bizonyítják. Uralkodásának harminckét esztendeje alatt huszonnégy évben maga vezette hadait, s a belháborúkat is beszámítva, lényegében csupán öt békeévet (1465, 1466, 1478, 1489, 1490) számolhatunk össze.

A sokévi háborúskodás során elért katonai sikerek sem lebecsülendők: rövid időre bár, mégis Mátyás jogára alá került Bosznia északi része, Morvaország és Szilézia, Alsó-Ausztria, valamint Stájerország és Felső-Ausztria jelentős része, s időről időre a román fejedelemségek is függő viszonyba sülyedtek Magyarországgal szemben. Enyhült az oszmán túlerő nyomása a déli végeken, a Német Birodalmat névlegesen és Ausztriát ténylegesen uráló Habsburg dinasztia defenzívára kényszerült Mátyás hadai előtt s magyar trónra ugyancsak áhítozó lengyel Jagellók sem tudták érvényesíteni hatalmi törekvéseiket.

A felsorolt, jelentős eredmények alapján úgy véljük, joggal állíthatjuk, hogy a hadjáratai nagy többségét személyesen irányító Mátyás nemcsak szerette, hanem értette is a hadakozás művészetét. Ugyanakkor, rövid vizsgálódás után azt is megállapíthatjuk, hogy a nagy magyar uralkodó a hadművészet nem minden területén nyújtott kimagasló teljesítményt. Érdekes működését atyjával, Hunyadi Jánossal összehasonlítanunk, s azonnal látható, hogy Mátyás, harcászati talentumát tekintve, messze a törökverő hős mögé szorul. Kevés nyílt csatát vívott – ezekre nem is törekedett –, uralkodásának nagy taktikai sikerei (Tobischau – 1468, Kenyérmező – 1479, Leitzensdorf – 1484, és Thomaswaldau – 1488) egyaránt hadvezérei nevéhez kötődnek. Két alkalommal (Zvornik – 1464 és Moldva – 1467) vereséget szenvedtek, illetve vereséggel felérő döntetlent értek a Mátyás személyes vezérlete alatt küzdő magyar hadak. Ilyen gyászos kudarcok pedig nem ejtettek foltot az idősebb Hunyadi egyébiránt korántsem makulátlan hadvezéri hírnevén.

A hadművészet két másik fő területén – stratégia és hadseregszervezés – viszont Mátyás messze túllépett atyján, kinek a hadászat nem tartozott erősségei közé (Rigómező – 1448). Mátyás hadjáratai tervszerűbbek és céltudatosabbak voltak, mint Hunyadi János vállalkozásai, s a hadseregszervezés terén is jobb hadsereget tudott kiállítani, mint a lényegesen kevesebb lehetőséggel bíró Hunyadi János.

¹ „Ezt az embert minden természeti adottsága méltóvá teszi az uralkodásra; korának keresztény fejedelmei között ő az egyetlen, aki a kormányzás tisztjét nagy és dicső tettekkel végzi.” *Tburúczy J.*: A magyarok krónikája. (Chronica Ungarorum.) (Ford. Horváth J.) Bp., 1980. 415. o. „Incredibilia sunt, quae huc ad nos quotidie afferuntur de mirabili victoriarum tuarum successu, in quibus omnibus non modo te imperatorem fortissimum summumque bellorum ducem et armorum scientia praestantissimum omnes admirantur.” *Carbo, Lodovico*: Dialogus de laudibus rebusque gestis Regis Matthiae. In: Olaszországi XV. századbeli íróknak Mátyás királyt dicsőítő művei. (Közt. Ábel J.) Bp., 1980. 187. o.

A két hadvezér tevékenységét összehasonlítva meglepő paradoxonokra bukkanhatunk. Úgy véljük, nem kell bizonyítanunk, hogy Mátyás műveltebb, szélesebb látókörű, összetettebb egyéniség volt, mint atyja. A király renaissance egyéniség, biztosabban ítél és mélyebben gondolkodott kortársainál. Az idősebbik Hunyadi ezzel szemben megrekedt a keresztes háborúk idejémtúlta lovagi szemléletében, politikai látóköre nem igen terjedt túl a honi ligaharcokban tanúsított ügyes taktikázásnál.

Míndezeket tekintve azt várhatnók, hogy a műveltebb és - tegyük hozzá - messze tájékozottabb, intelligensebb fiú az, aki megreformálja korának hadművészetét, vagy legalábbis erre törekszik, míg a régimódi atya megreked a kor hadi szokásainál. Épp ellenkezőleg! Ha Mátyás hadjáratait tanulmányozzuk, meg kell állapítanunk, hogy azok tökéletesen illeszkedtek a XV. század és általában a középkor módszereibe. Hosszú, csekély határfokú háborúk, kevés ütközet, rövid hadjáratok és hosszú várostromok, korlátozott célkitűzések jellemezték a kor háborúit.² Mátyás valamennyi háborúja és hadjárata pontosan tanúsítja az említett vonásokat, hozzátevé, hogy a megszabott keretek és korlátok között feladatát szinte mindig magas színvonalon oldotta meg.

Az idősebb Hunyadi ezel szemben, némi túlzással, Napóleon szellemi őstét fedezhetjük fel. Állandóan a döntő csatát kereste, gyors és azonnali sikerre tört, s egészen modernül hangzó elveit Vitéz János tollával az utókornak is hátrahagyta: „Határszéli betöréseik (t. i. az oszmánokról van szó - R. Gy.) szőlítottak hadba bennünket” - írja 1448 szeptemberében a váradi püspök V. Miklós pápának -, s „úgy határoztunk, hogy inkább mi megyünk a várt ellenséghez, mint késlekedés következtében ő jöjjön mihozzánk - abból a meggyőződésből, hogy *jobb támadást indítani, mint azt elszennvedni.* (Kiemelés tőlem - R. Gy.)... az van hátra csupán, hogy ne a Duna partján megállva gátoljuk meg az ellenséget az átkelésben, hanem, hogy átkelven, a tulsó oldalon terjesszük ki a háborút, *nem is csak azért, hogy folytassuk, hanem, hogy befejezzük.*”³ (Kiemelés tőlem - R. Gy.)

Világosan fellelhető tehát e levélben a döntés keresésének és a háború gyors befejezésének, azaz a gyors lefolyású háborúnak napóleoni és clausewitz-i előképe. Mátyás levelezésében, vagy egyéb irataiban hasonló gondolatnak nyomára sem lelhetünk, s ezt csak részben magyarázza az a tény, hogy hadászati elvei eltértek Hunyadi János gondolataitól, az igazi ok leginkább Mátyás titkolódzó, gyanakvó természetében kereshető, terveit és elgondolásait nemhogy levélben, de tanácsosai körében sem nagyon tárta fel az óvatos uralkodó.

Nem véletlenül ragadtunk meg Hunyadi János hadászati elvei taglalásánál, s úgy véljük, önmagában az sem ellentmondás, hogy Hunyadi „pre-napóleoni” és Mátyás „hagyományos” hadászati elképzeléseit és elveit már előljáróban összehasonlítva Mátyás ez irányú ténykedését magasabbra értékeltük atyjáéinál. A későbbiekben igyekszünk részletesen és a lehetőségekhez képest híven válaszolni erre a kérdésre, s most csupán egyetlen példával kívánjuk bemu-

2 Oman, Ch.: The Art of War in the Middle Ages. New York, 1953.; Delbrück, H.: Geschichte der Kriegskunst in Rahmen der politischen Geschichte. Bd. 2. Das Mittelalter. Berlin, 1908. 84-119. o.; Lot, F.: L'art de la guerre au moyen age en Europe et au Proche Orient. Vol. 1-2. Paris, 1946.; Tóth Z.: Mátyás király idegen zsoldoserege. Bp., 1925. 9-41. o.; Rádsó Gy.: A középkori stratégia. Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban: HK) 1960. 1. sz.; Beeler, J.: Warfare in Feudal Europe. London, 1971.; Verbruggen, J.: The Art of Warfare in Western Europe in the Middle Ages from the Eighth Century to 1340. Amsterdam-New York-Oxford, 1977. 249-300. o.

3 Vitéz J.: Levelei és politikai beszédei. (Bev. Boronkay I.) Bp., 1987. 132-133. o.

tatni: nem biztos, hogy egy korát megelőző gondolat, vagy módszer, minden esetben hasznosabb, mint a „hagyományos”. Niccolò Machiavelli, kit még többször is fogunk idézni, zseniálisan ismerte fel a zsoldosrendszer fogyatékoságait és helyébe nemzeti, pontosabban helyi milícia alkalmazását javasolta. Az eredmény ismert: a firenzei milícia 1512-ben Prato mellett katasztrofális vereséget szenvedett a ravennai csatából visszaözoñló vert spanyol hadaktól.

A háború és politika összefüggései ma már közhelynek számítanak. Nyilvánvaló, hogy Mátyás hadászati tevékenységét is csak úgy ítélni lehet helyesen, ha együtt vizsgáljuk politikai ténykedésével. A politika és a háború megítélésében viszont gyakorta elkövetjük azt a természetesen látszó hibát, hogy általában *a posteriori*, azaz a következményeket ismerve, a siker szemszögéből ítélkezünk. Az eseményeket megnyugtató távolságból, felülről szemlélve megfigyelünk arról, hogy megkíséreljük visszaerészkedni a régmúlt korszakba, belülről szemlélve annak korlátait, s azt vizsgáljuk, hogy az adott ismeretek birtokában, a kor szokásainak megfelelően a később csupán félsikereket, netán kudarcokat hozó döntések esetleg logikusak, sőt törvényszerűek lehettek a maguk korában.

A késői következményeket ismerve Mátyás külpolitikáját, nyugati háborúit mind néhány kortárs, mind számos későbbi történész kemény bírálattal illette.⁴ A Mátyás politikája elleni tiltakozás a legélesebb formában az 1471-es, Vitéz János esztergomi érsek vezette összeesküvésben öltött testet, midőn a cseh háború miatt elégedetlen egykori Hunyadi-párt Mátyást trónjától is meg kívánta fosztani. Ebben az esetben természetesen nem beszélhetünk utólagos bölcsességről, inkább kortársi szűklátókörűségről, mely az egyéni sérelmeken és csalódásokon nem tudva felül emelkedni, nem értette, és nem is érthette meg a mátyási új politikában rejlő esélyeket.

Jelen tanulmány szerzője kísérletet tesz arra, hogy „sine ira et studio” állást foglaljon Mátyás hadászati és politikai terveinek sokat vitatott kérdésében. S jóllehet – hazai viszonylatban – meglehetősen bőséges forrásanyag áll rendelkezésünkre, nincs könnyű dolgunk Mátyás *valódi* terveinek és elképzeléseinek felkutatásában. A mátyási politikát bíráló kortársi feljegyzések egyértelműek; mind a pápák, mind a magát fenyegetve érző III. Frigyes császár azzal vádolja Mátyást, hogy fő feladatát, a kereszténység védelmét a növekvő oszmán hatalommal szemben, elhanyagolja és veszélyezteti szomszédai biztonságát.⁵ A rendkívül titkolódzó természetű Mátyás ezzel szemben semmit sem árul el valódi szándékairól. Bőséges levelezésében csupán azt bizonygatja, hogy állandóan kész a török elleni harcra, ám senki sem támogatja, sőt a keresztény fejedelmek támadásától tart. Külöñféle haditerveit, hadjáratairól szóló szépen hangzó elegáns beszámolóit is óvatosan kell olvasnunk, mivel ezek alig többek propagandairatoknál.

4 „Minél inkább halad előre Mátyás életkorban... annál mélyebben gyökeredzik meg lelkében a gyanakvás, a bizalmatlanság mások iránt és sarjdzik belőle a túltengő önértzet, az önbálványozás” Mátyás király levelei. Külügyi osztály. (Közzeztési *Fraknói V.*) 1-2. k., Bp., 1893-1895. II. k. XXXIII.

5 „Quotidie etiam operam damus de secundo subsidie, nec quidquam omittimus, quod vel ad necessitatem, vel celeritatem pertinet, ut tue celsitudiní subveniatur adeo, ut bene sperare et animum tuum celsum confirmare possis et debeas.” IV. Sixtus levele, 1476. január. MKL I. k. 330-331. o.

„Des kunigs erdichten süssen schriften und wortten” – írja a császár 1483 áprilisában a birodalmi fejedelmeknek – „die in grunt gantz nichts, dann das er dadurch sich in das heilig reich und deutsch nation zumischen und euch alle mit der Zeitt unnder sich und sein gewaltsam zu ziehen understet.” *Fraknói V.*: Mátyás király törekvései a császári trónra. Bp., 1889. 78. o.

Vegyük példaként Mátyás viszonylag legkidolgozottabb, 1488-as hadi elképzeléseit.⁶ Az előzményekhez tartozik, hogy VIII. Ince pápa kereszties hadjáratra szólította fel Európa keresztény fejedelmait az oszmánok ellen. Három változatot említ – egy itáliai követjelentés szerint – a király:

1. „Ha az az elhatározás, hogy általános hadjárat (generalis exercitus) indíttassék, ez semmi más módon nem valósítható meg, mint legalább 10 000 lovassal és ugyanennyi gyalogossal. Azért, mivel Uzun Haszánnak mintegy 70 000 embere van a török ellen, s mindenki aki onnan ír, vagy onnan jön leszögezi, hogy nem tudja legyőzni (a törököt – R. Gy.)...”

2. „Ha az általános hadjárat ügye súlyosnak és nehézségesnek bizonyul, mind a gyors szervezés, mind a hosszú ideig tartó kézben tartás érdekében más utat kell választanunk, vagyis húszezer jól felszerelt, harckész lovast, akiket legalább hat esztendeig fenn kell tartanunk... nem kétséges, hogy ezek annyira kifárasztanák a törökök császárárt, hogy tengertől tengerig megvédenénk (birtokainkat – R. Gy.) és legalább Szerbiát, vagy Rácországot visszafoglalhatnánk a kereszténységnek...”

3. „Azoknak a helyeknek az őrzésére, ahol a törökök a Császár Úr és a velenceiek földjére törhetnek, 8000 ember szükséges.” Végül általános hadjárat esetére 20 000 katonát ígér hat hónapra és 12 000-et egész évre a magyar uralkodó.⁷

A tervezetből az tűnik ki, hogy Mátyás irreálisnak tartja az általános hadjáratot, utalása Uzun Haszán seregére figyelemre méltó, másfelől alábecsüli némileg a török erejét, mikor azt állítja, hogy „húszezer keresztény katona ötvenezer, sőt még annál is több törökkel szemben sikeresen ellen tud állni, s ezeket a keresztények könnyen el tudják látni és ki tudják egészíteni.”⁸ A tervezet azonban, mint erre még később visszatérünk, úgy véljük, Mátyás késői éveinek megváltozott politikai és hadászati nézeteiről árulkodik.

Mátyás – Galeotto Marzio néhány, inkább csak humanista, és ókortisztelő megjegyzésétől eltekintve⁹ – csupán még egy írásában foglalkozott tisztán katonai kérdésekkel. Rangoni Gáborhoz 1481. március 10-én írt, sűrűn idézett leveléről van szó, ez azonban céljainkra nem használható, mivel csupán gyalogságának harcászati problémáival foglalkozik. Mindezek után nem marad más hátra, mint a *tényekből kikövetkeztetni* Mátyás hadászatának értékelését, döntéseinek helyességét. Módszerünk a földrajzi helymeghatározásnál régóta ismert háromszögeléshez hasonlítható. Két többé-kevésbé meghatározható feltételezésből kell kiindulnunk: 1. Milyenek voltak a katonai és politikai erőviszonyok Mátyás uralkodása idején (retrospektív *felülmézet*); 2. Milyenek voltak, illetve lehettek Mátyás ismeretei országa helyzetéről; melyek voltak a kor hadászati szokásai és elvárásai; milyen objektív és szubjektív tényezők befolyásolhatták döntései hozatalánál (korba ágyazódó *alulmézet*). Mindezeket a tényezőket figyelembe véve, a bizonytalan kiindulási alapokat tekintetbe véve kísérelhetjük csak meg, hogy állást foglaljunk Mátyás politikai-hadászati terveinek megítélésében.

6 Diplomáciai emlékek Mátyás király korából. 1458-1490. (Szerk.: Nagy I. – Nyáry A.) 1-4. k., Bp., 1875-1878. III. k. 435-437. o. 7 Uo.

8 Ábel J.: i. m. 224. o. Magyar fordításban: Galeotto Marzio: Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv. (Ford. Kardos T.) Bp., 1977. 32-33. o.

9 MKL II. k. 104-110. o. Magyarul: Magyar humanisták levelei, XV-XVI. század. (Vál., bev., jegyz. V. Kovács S.) Bp., 1971. 266-272. o.

Midőn 1458. január 24-én a rákosi országgyűlésen egybegyűlt rendek – a Hunyadi-párt nem csekély nyomására – királyukká választották az alig tizenöt – más források szerint tizennyolc – esztendőes Hunyadi Mátyást, aligha jósolhatott bárki hosszú és eredményes uralkodást az ifjú uralkodónak. Magyarország külső és belső helyzete ugyanis egyaránt válságosnak tűnt a tárgyi-lagos szemlélő előtt. Tény, hogy az uralkodó tekintélyét és hatalmát a síron túl is növelte atyja, a törökverő hős Hunyadi János emléke és vagyona, mögé sorakozott a bárók és a nemesség nagy többsége, s természetesen mellé állt az oszmán-ellenes és a zavaros ligaharcokban egyaránt tapasztalt nagybátyja, Szilágyi Mihály is. Ha ezekhez még a törökellenes háborúkban közvetlenül, vagy közvetve érintett hatalmak – a pápa, Velence és Nápoly – valamint leendő apósa az ugyancsak nemrégiben megválasztott cseh király, Podiebrad György, támogatását, vagy legalábbis jóindulatát is hozzávesszük, *grosso modo* tiszta képet nyerhetünk a Mátyást támogató erők nagyságáról.

A mérleg másik serpenyőjébe azonban lényegesen nagyobb súlyok kerültek. Mátyás megválasztását sem III. Frigyes német-római császár, sem IV. Kázmér lengyel király nem ismerte el, mivel, különféle jogcímekekre hivatkozva, maguknak követelték a magyar koronát, melyet egyébiránt III. Frigyes birtokában is tartott. S noha a lengyel uralkodó ekkor még nem igyekezett követelésének fegyverrel is érvényt szerezni, Frigyes császár annál aktívabbnak bizonyult. Kiaknázva magyarországi híveinek – Jiskra, a Garai, Újlaki, Szentgyörgyi és Kanizsai familiák egyes tagjai – támogatását, 1459 tavaszán betört Nyugat-Magyarországra, és váltakozó sikerű harcokat vívott Mátyás híveivel.

Ennél veszélyesebbnek bizonyultak a Felvidék jelentős részét, ellenőrzés alatt tartó Jan Jiskra, egykori táborita kapitány harcedzett csapatai és a közékük sodródott, bár gyakorta önállóan tevékenykedő cseh-huszita „testvériségek” (bratstvo). Mátyásnak és vezéreinek négyéves, áldozatos harcok árán sikerült csak megtörni ellenállásukat, s hívei közé fogadnia a Habsburg ügyhöz mindvégig hűséges vezérüket.¹⁰

Jiskra meghódolásával néhány ezer jól képzett, gyakorlott cseh harcos állt Mátyás szolgálatába, ők képezték a magvát a király egyik legjelentősebb, politikáját és hadászataát jelentősen befolyásoló eszközének, az állandó zsoldos hadseregnek.¹¹

A legnagyobb veszély azonban a Bizáncot is meghódító, bár 1456-ban Nándorfehérvár alatt kudarcot vallott II. Mohamed hatalmas birodalma jelentette nemcsak a király, hanem az egész ország számára. A lavina gyorsaságával növekvő és egyre erősebbé váló oszmán birodalom a XV. század legjobban szervezett államapparátusával és egyik legjobb fegyveres erejével rendelkezett. Lakosságának létszáma ekkor 14–15 millió körül mozgott, hadseregének létszáma megközelítette a 250 000 főt.¹² II. Mohamed, a sokatmondó „Hódító” díszítő jelzővel illetett szultán, a birodalom igazi megalapítója alatt az oszmán hatalom még félelmetesebbé vált; egyik szomszédja sem érezhette magát biztonságban a török államháztartás fenntartásához elenged-

¹⁰ *Tóth Szabó P.*: A cseh-huszita mozgalmak története Magyarországon. Bp., 1912. 348–369. o.

¹¹ *Tóth Z.*: i. m. 53–78. o. Magyarország hadtörténete. 1–2. k. (Szerk. *Liptai E.*) Bp., 1984–1985. I. k. 112–113. o.; *Gyalóka J.*: Mátyás a hadszervező és a hadvezér. In: Mátyás emlékkönyv. (Szerk. *Lukinich I.*) 1–2. k., Bp., 1940. I. k. 232–234. o.

¹² *Babinger, F.*: *Mechmed der Eroberer und seine Zeit.* München, 1958. passim; *Werner, E.*: *Die Geburt einer Grossmacht – die Osmanen.* Berlin, 1966. 257–269. o.; *Ráczó Gy.*: *Die Türkenpolitik Matthias Corvinus.* *Acta Historica*, Tome 32. No. 1–2. 1986. 7–14. o.

hetetlenül szükséges állandó portyázásokkal és esetenkénti nagyobb méretű támadásokkal szemben.

Az oszmán hadsereg hatékonyságát – és veszélyességét – a harcba hívó, Allah országának kiterjesztésére buzdító, mohamedán vallás is fokozta. „És harcoljatok ellenük, amíg nem lesz több kísértés, s amíg a vallás egyes-egyedül Allahé...”¹³ Akik hisznek és elvégzik a *bigrát*, és harcba szállnak Allah útján, azok reménykedhetnek Allah könyörületében.”¹⁴ – hirdeti a Korán és az igazhívók evilági és túlvilági jutalom reményében szívesen fogadták Allah földi helytartója, az oszmán-törökök felséges császára harcba hívó szavait.

Az oszmán fenyegetéssel szemben részben a kereszténység védelmének közös jelszava, részben a veszélyeztetett országok összefogása nyújthatott némi védelmet. Természetes tehát, hogy az ifjú király, atyja nyomdokait követve¹⁵, igyekezett ezeket az esélyeket megragadni. Reménykedése indokoltnak tűnt. Az 1459-ben pápává emelkedett nagy humanista, II. Pius pápa, már a következő évben Mantovában zsinatot hívott össze, melynek egyedüli programja egy új kereszties hadjárat megszervezése volt.¹⁶ Ugyanekkor két török-fenyegette balkáni ország, a Havasalföld és Bosznia uralkodója is hajlott az oszmánok elleni közös fellépésre.¹⁷

Ez azonban nem segített Mátyás rövid távú gondjain. Mind 1458-ban, mind a rákövetkező évben híre járt, hogy Mohamed újból az ország kulcsa, Nándorfehérvár ellen készül. A sebtében összehívott országgyűlés elég ijedtnek és nagyvonalúnak bizonyult ahhoz, hogy tekintélyes számú haderőt ígérjen, s ígétét be is tartsa.¹⁸ 1458-ban pl. – a velencei követek nem feltétlenül szavahihető jelentései szerint – 80 000 fős hadsereg gyülekezett Nándorfehérvár védelmére.¹⁹ A sereg harcértéke azonban meglehetősen csekély volt, főleg gyalogságban és az oszmánok rettegte nehézlövességben.²⁰ Utóbbiakból Mátyás sürgősen ötszázat kért apósától, György királytól.²¹

Az oszmánok azonban, szerencsére, nem támadtak. Mohamed energiáit a szerb fejedelem-ség romjainak felszámolása kötötte le, így sem ideje, sem – feltehetőleg – kedve sem maradt arra, hogy hadait Nándorfehérvár ellen fordítsa.

1463-ig a belső és az osztrák fronton is rendeződtek a viszonyok. Részben pápai nyomásra, részben saját pillanatnyi esélyeinek csekély voltát belátva, III. Frigyes megbékélt Mátyással és a bécsújhelyi szerződésben 80 000 aranyért a koronát is visszaszolgáltatta.²² Inkább pénzzel mint erővel Jiskra ellenállását is megtörték Mátyás kapitányai.²³

13 Korán. (Ford. *Simon R.*) Bp., 1987. 8. szúra, 39. sor.

14 Uo. 9. szúra, 20. sor.

15 „Ceterum, ne inferiores videamur virtutibus paternis, eius vestigia sequi decrevimus, qui nuper hostem ipsum terrestri navali-que prelio superatum trepidum recipere se in propria elegit.” Mátyás levele III. Frigyes császárnak, 1458. április 14. MKL I. k. 6. o.

16 *Pastor, L.*: Geschichte der Papste im Zeitalter der Renaissance. Freiburg, 1904. Bd. 2. 15-197. o.; *Hicks, E.*: Pius II. und der Halbmond. Freiburg, 1941. 17-33. o.; *Setton, K.*: The Papacy and the Levant. Vol. 1-4. Toronto, 1978-1982. II. k. 225-259. o.

17 *Babinger, I.* m. 148-157. o.; *Jorga, N.*: Geschichte des Osmanischen Reiches. Bucuresti, 1919. 123-167. o.

18 *Frankóai V.*: Hunyadi Mátyás király. 1440-1490. Bp., 1890. 93-95. o.

19 „In modo questo Ser. Re e per haver fra brevissimi giorni potentissimo exercito. Ebenche excisivi numeri se dica, tamen vedendo quello io vedo et intendendo di questo Regno per qualche cosa, credo e parme esser certo excedera LXXX milla fra da cavalli et da piedi, et maxime per il gran numero di Crucesignati.” Thomasi velencei követ jelentése, 1458. október 9-én. Dipl. eml. I. k. 39. o.

20 *Gyalóky*: i. m. 251-252. o.; *Tóth*: i. m. 41-45. o.

21 MKL I. k. 4-5. o.

22 Teljes szövegét kiadta: *Nehring, K.*: Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum. München, 1975. 202-217. o.

23 *Frankóai*: i. m. 118-120. o.

A cseh vezér hódoltatásával egyidőben néhány ezer harcedzett katona került Mátyás szolgálatába, általuk az uralkodó a rendektől többé-kevésbé független fegyveres erő állt rendelkezésre, amely, mint a későbbiekben erre még visszatérünk, nagy mértékben befolyásolta későbbi politikáját is.

Összefoglalva Mátyás első éveinek hadászati problémáit, s értékelve megoldásuk stratégiájának eredményeit, le kell szögeznünk, hogy kényszerpályán mozgott, feladatait nem maga szabhatta meg, hanem a körülmények kényszerítették azok megoldására.

Nagy politikai és hadászati változtatásokra nem gondolhatott, meg kellett elégednie azzal, hogy felszámolja a belső ellenéket, s felkészítse országát egy esetleges török támadás elhárítására, bár kételkedünk abban, hogy ezt eredményesen végre tudja hajtani, és végül szövetségeseket kellett találnia az oszmánok ellen.

Míndezeket a nyilvánvaló feladatokat korát meghazudtoló határozottsággal és céltudatossággal oldotta meg, bár azonnal hozzá kell fűznünk, hogy a körülmények szerencsés egybeesése folytán *tényleges* gondot és áldozatot csak Jiskra hadainak megfékezése jelentett az ország számára. Frigyes gyengének bizonyult ahhoz, hogy Mátyás uralmát veszélyeztesse, Mohamed pedig nem igyekezett kihasználni Magyarország nehézségeit.

E korántsem lebecsülendő „rutinfeladatok” megoldása során két olyan tényezőt figyelhetünk meg, amelyek már a későbbi, érett Mátyás képét villantják elénk. Mindkettő a Jiskra-problémához kötődik: az ifjú király - a kezdeti sikertelen próbálkozások után - nem annyira erővel, mint inkább diplomáciai és főleg pénzügyi eszközökkel kényszeríti térdre azt a Jiskrát, akivel atyja kiváló hadvezéri talentuma és fiáénál lényegesen jobb serege ellenére sem boldogult; és megragadta az alkalmat, hogy a felvidéki csehek felfogadásával lerakja Európa harmadik állandó zsoldos hadseregének alapjait.²⁴

Az 1463-64-es török háború mérlege

A mantovai zsinat elképzelései 1463-ra lassan tetté formálódtak. Mind a velencei Nagytanács, mind II. Pius pápa anyagi támogatást ígért - és küldött - Mátyásnak, s 1463. szeptember 12-én a Signoria és Magyarország támadó célú szövetséget kötött a török ellen, melynek értelmében a magyar hadak Boszniában, a velenceiek pedig Moreában támadást indítanak az oszmánok ellen.

A szerződés előzményeihez tartozik az is, hogy Tamás István bosnyák fejedelem, bízva a pápa és Mátyás ígéreteiben, 1463 tavaszán felmondta a vazallusi viszonyt a Portának. Mohamed lecsapott és néhány hónappal később betört Boszniába, elfoglalta Jajca várát, majd fejét vette a kezébe került szerencsétlen bosnyák uralkodónak.

A stratégiai fontosságú Jajca vára nagy fenyegetést jelentett a horvát véghelyek ellen, s Mátyásnak mindenképpen lépnie kellett határai biztonsága érdekében. Jelentősebb fegyveres erővel azonban még nem rendelkezett. Udvari csapatainak létszámát Giovanni Aymo, Velence

²⁴ *Táth*: i. m. 5-78. o.; *Ráczó Gy.*: A zsoldosság társadalmi és gazdasági alapjai és típusai Magyarországon a XIV-XV. században. HK 1961. 1. sz. 163-167. o.

követe 5000 gyalogosra és 2000 lovasra becsülte.²⁵ Az adat annyiban figyelemre méltó, hogy történelmünkben ez az első utalás arra, hogy egy hadseregen belül a gyalogság létszáma felülmúlja a lovasságét. Ez az erő azonban, a bárói bandériumokkal, a generalis exercitus-szal, a telekkatonasággal és egyéb kiegészítő csapatokkal együtt sem tette lehetővé, hogy Mátyás nyílt ütközetben mérje össze erejét a szultán számosabb és minőségben is legalább egyenrangú hadával. A mennyiségi fölényt legfeljebb nagyobb zsoldoskontingensek felfogásával lehetett volna kiegyenlíteni, erre viszont Mátyásnak még nem álltak rendelkezésére megfelelő pénzügyi források.²⁶

A fentiek figyelembevételével teljesen indokolt Mátyás ellenlépése: megvárja a szultáni sereg távozását és téli hadjáratban igyekszik Jajcát és néhány más boszniai és szerbiai várat az országhoz csatolni. Az oszmán hadsereg gyengeségének felismerése, vagyis az a tény, hogy a török csapatok zöme Kászim napján, azaz október 26-án befejezi a hadjáratot és feloszlik, Mátyás állandó fegyverévé vált, amelyet mindig sikerrel forgatott. 17 000 főnyi hadával 1463 késő őszén betört Boszniába, ostrom alá vette és mintegy hat hetes vívás után hatalmába kerítette Jajca várát és „sok más erődöt” birtokába vett.

A sereg még januárban visszatért Magyarországra. Mátyás ugyan a csehek felvidéki betörését hozza fel ürügyként II. Piushoz írt levelében a hadjárat félbeszakításáért, ám joggal feltételezhetjük, hogy nem is állt szándékában a támadást folytatni. Célját, Jajca elfoglalását elérte és szűkös anyagi forrásaiból sem telt három hónapnál hosszabb hadjáratot vezetni.

A következő év már korántsem bizonyult ennyire sikeresnek. Jajcát ugyan megvédte Hidvégi Székely János bátor csapata II. Mohamed hadával szemben, de a Mátyás vezette főszereg november 1-én futásnak is beillő visszavonulásban keresett menedéket Zvorniknál a közelgő szultáni had elől.²⁷

Ez a tény világossá tette Mátyás előtt, hogy serege szultáni sereggel szemben még nem állja meg a helyét. Ugyanakkor a II. Pius meghirdette kereszties hadjárat is kudarcba fulladt, Ancona kikötőjébe csupán néhány velencei hajó érkezett s ezek is elvitorláztak, amikor értesültek II. Pius váratlan haláláról.

Mátyás ekkor még bízott a kereszties hadjárat folytatásában, ebben a szellemben küldött instrukciókat pápai követével, Janus Pannoniussal is.²⁸ Az új pápa, II. Pál azonban nem folytatta elődje oszmánellenes politikáját és csak némi anyagi támogatással és főleg szép szavakkal buzdította Mátyást további aktivitásra.²⁹

A kereszténység másik fővédnöke, III. Frigyes császár sem mutatott túlságosan nagy buzgalmat az oszmánok elleni harcra. Tény, hogy mikor 1466-ban híre járt, hogy a szultán Nándorfehérvár ellen készül, Mátyás és Frigyes, a két természetes ellenség, szövetséget kötött egymás-

25 Dipl. eml. I. k. 228-229. o.

26 „Lo prefato Re de Ungeria de presente manda qua anno uno suo Ambassatore, qual dopoy andara a Roma, si extima, quel vegnia per dinari, non so sil fara lamenta de questo facto staro a vedere, come il sera zonto.” Gerardo de Collis milánói követ jelentése Velencéből, 1465. december 10-én. MKL I. k. 376. o.

27 Mátyás beszámolóját II. Pius pápához 1. MKL I. k. 45-50. o.

28 „Hanc igitur, jamiam liber ab aliis, prosequar, huic nimirum vacare, huic denique omne studium omnemque operam accomodare me cepisse testimonio sunt ea, que his diebus superioribus a me gesta sunt; quibus dum occupatus interedem, et Christianorum inimicos a Christianis propulsarem, ecce ex patre altera infidi Christiani in superiores huius regni fines irruptione facta, occuparunt complures sedes et laticula ad usum latrocinii, ex cisque ibidem, in hac mea utilia absentia, plurima damna et nocumenta intulerunt.” MKL I. k. 48. o.

29 „Littere, quae nuper accepimus, plurimam nobis admirationis causam prestiterunt, cum audiveremus serenitatem tuam . . . ad pacem cum perfidissimis Christi hostibus ineundam animum mentemque fexisse; quod certe omnino credere non possumus. Quis enim credat Mathiam, fortissimum Christi pugilem, ex patre progenitum qui totiens cum Turcis gloriosissime decertavit, proprio virtutis immemorem et domesticæ laudis nunc esse degenere?” MKL I. k. 124-125. o. - II. Pál levele 1465 tavaszáról.

sal az oszmánok ellen, ám a támadás elmaradván, a szövetség sem realizálódott. Egyébiránt kételkednünk kell abban, hogy a császár valódi veszély esetén be tudta, illetve be akarta volna váltani ígéreteit. A birodalom széteső stádiumban volt, 20 000 katonát is alig tudott kiállítani.³⁰ A fejedelmek egyébként sem ekkor, sem a későbbiekben nem sok hajlandóságot mutattak a tartományaikat ekkor még közvetlenül nem fenyegető oszmán hatalom elleni fellépésre, az Örökös Tartományok közül pedig csupán Stájerországot, Karintiát és Krajnát érte török betörés, a többiek – Alsó- és Felső-Ausztria, valamint a nem is közvetlenül Frigyes uralta Tirol – ezek megvédésében sem buzgólkodtak.³¹

A néhány esztendőös török háborúskodás azonban mélyen hatott Mátyás későbbi terveire. Fel kellett ismernie, hogy országa önjerejéből nem képes eredményesen harcolni az oszmánok ellen. Azt is látnia kellett, hogy szövetségesekre sem számíthat. Az anconai kereszties hadjárat gyászos véget ért, mielőtt elkezdődött volna, Bosznia egy része elveszett, az önálló bosnyák királyság eltűnt a történelem forgatagában és a Havasalföldön sokáig vitézkedő Vlad „Tepes” is meghátrálni kényszerült Mohamed hadaival szemben. Egyedül Velence vívta óvatos harcát Moreában és a tengeren, ám azt is biztosra lehetett venni, hogy a „Tengerek Királynője” csak addig harcol, míg ezt jól felfogott érdekei diktálják.³²

A harcok lefolyása ugyanekkor más következtetésekre is kellett, hogy vezesse a királyt. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a jelen helyzetben a „Hódító” szultánnak sem ereje, sem alkalm sincs hazánk közvetlen fenyegetésére. A Balkán meghódítása még nem ért véget, s ugyanakkor Anatóliában is fenyegető helyzet állt elő. A karaman fejedelem ellenállását ekkor még nem sikerült letörni, s a turkomán Uzun Haszán személyében új és hatalmas ellenség fenyegette az oszmán birodalom ázsiai tartományait.³³

Jajca megvédése egyben arra a következtetésre vezette a királyt, hogy erős várai, megfelelő külső támogatással, szultáni hadsereggel szemben is meg tudják védeni magukat.

Mindezeket, sajnos, csupán a későbbi tényekből tudjuk kikövetkeztetni. Mátyás politikai levelezése semmiről sem árulkodik, középpontjában mindvégig az oszmánok elleni lankadatlan harc marad, melyhez legfeljebb magyarázatul, vagy kiegészítésként a keresztény fejedelmek aknamunkájáról felhangzó panasz társul.³⁴

Mátyás hadvezéri teljesítményét első nagy hadjáratában kedvezően bírálhatjuk el. Jól mérte fel a célokat és a rendelkezésre álló eszközöket, helyesen választotta meg akciói időpontját. Taktikai készségről sem most, sem a későbbiekben nem tanúskodott, ám zborniki látványos visszavonulását – a hadseregen váratlanul úrrá levő pánik mellett – némi jóindulattal óvatoságnak is tekinthetjük: nem lett volna sok értelme felvenni a harcot az oszmán főerőkkel. (Egyébiránt a szultán fővezére, Mahmud pasa sem igyekezett kihasználni a kedvező alkalmat, s nem üldözte a lázas gyorsasággal visszafelé igyekvő magyar hadat.)

³⁰ Frauenholz, E. V.: Entwicklungsgeschichte des deutschen Heerwesens. Bde 1-4. München, 1935-1938. Bd. 2/1. 92-95., 294-304. o.

³¹ Nebring, Mattias: i. m. 116-118. o.; Ráczó, Gy.: Die Feldzüge des Königs Mattias Corvinus in Niederösterreich. Wien, 1973. 13-17. o.; Trajlic, S. M.: Vrana pod turskom opravom. Zadar, 1962. 337-338. o. (Institut Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjnosti u Zadru. Radevi Instituta sv. IX. srt.; Jug, S.: Turski napadi na Krajnsko in Primorsko. Ljubljana, 1945.

³² Lane, Fr.: Venice. A Maritime Republic. Baltimore-London, 1973. 225-239. o.; Kretschmayer, H.: Venedig und Ungarn. Padova, 1925. 127-148., 198-207. o.

³³ Ráczó: Die Türkenpolitik... i. m. 26-28. o.; Werner: i. m. 317-328. o.; Babinger: i. m. 232-247. o.

³⁴ „Wenn er (der Kaiser - R. Gy.) vermugen hat die Turcken und annder der reichs fursten, wo im verfolgt wurde, gerne zu widerwerigkeit und ungunst wider uns raiczte und liedte.” Részlet Mátyás 1484. november 10-én kelt leveléből. MKL II. 282. o. Ugyanazzal foglalkozik MKL I. k. 45-50., 52-53., 54-55., 62-63.; II. k. 139-142., 161-162., 188-189., 294-299. o. stb.

Az oszmánok viszonylagos passzivitása, párosulva a keresztes buzgalom nyilvánvaló ellankadásával, mélyreható fordulatot idézett elő Mátyás hadászati elképzeléseiben. A tény nyilvánvaló: mind a pápák eleinte szelidebb, később egyre szigorúbb hangvételű levelei, mind külső és belső ellenfeleinek vádjai egyaránt azt bizonyítják, hogy Mátyás elhanyagolja az Európa szempontjából létfontosságú oszmánellenes védelmet és tekintélyes haderejét keresztény országok hódítására fecsérli.³⁵ Mások, kortársak és későbbi szerzők egyaránt, az ország népének könyörtelen kizsákmányolását vetik szemére.³⁶

A kortársak és az utókor főleg cseh háborúit bírálja: felesleges, időt, emberéletet és pénzt pocskékoló önös kalandnak nevezik és felróják a királynak a déli végvárrendszer elhanyagolását, Nagyvárad 1474-es megsarcolását, s a szinte évenként megismétlődő oszmán betörések elleni más kudarccokat.³⁷

E gondolatok java része „felülnézetből”, a későbbi tények – a cseh háború félsikere, sőt a fél évszázaddal későbbi mohácsi katasztrófa – ismeretében fogant, s olyan ismereteket tételez fel Mátyás számára, amelyekkel a király még nem rendelkezhetett. Ezzel magyarázhatók egyébként azok az okfejtések is, amelyekkel az egyes szerzők indokolást keresnek Mátyás politikai és katonai irányváltására. Többben, mint Szeckfű Gyula és nyomában Joó Tibor, Mátyás renaissance egyéniségében, túlbujánzó hatalomvágyában vélik felfedezni a mozgatóerőt,³⁸ míg mások megelégednek a későbbi tényekből adódó következtetésekkel, elhibázottnak, túlméretezettnek tekintik Mátyás vállalkozásait.³⁹

Ismét mások, főleg marxista szerzők, magukévá téve a cseh történetírás – kétségtelenül indokoltan ellenséges – Mátyás-képét, különbséget tesznek a cseh és az osztrák hadjáratok között, s az előbbiekre rányomják a középkori háborúkra nézve meglehetősen anakronisztikus „igazságtalan” jelzőt.⁴⁰

A vádak igazságtartalmát részben elismerve mégis indokoltnak látjuk, hogy egy eleddig fel sem merült „alulnézeti” szempontra felhívjuk a figyelmet. Ez pedig az a tény, hogy Mátyás szinte véletlenül, mint erre a korábbiakban utaltunk, jelentékeny, a báróktól és rendektől csak közvetetten függő zsoldosereg urává lett.

35 L. 5. sz. jegyzet, továbbá *Károlyi Á.*: Adalék Frigyes császár és Mátyás király viszáljai történetéhez. TT 1902. 228–233. o.; *Neb-ring*: i. m. 159–160., 180–181. o.

36 Még a Mátyáshoz igazán lojális Bonfini is arról ír, hogy „azzal vádolták a királyt, hogy a jogosnál nagyobb, szokatlan adókkal sújtja a népet, hogy a főurakat és nemességet folytonos háborúkkal kimeríti, hogy háborút háborúra halmoz, s hogy nem szereti a békét és nyugalmat.” *Bonfini*: (*Geréb L.* fordítása) 343. o. Még keményebb vádakkal illeti *Heltai Gáspár*: *Magyar Krónika*, 139. o. és a *Dubnáci Krónika* ismeretlen szerzője is: *Chronicon Dubnicense*. (Ed. *F. Mátyás*.) Vindobonae, 1823. 200. o.

37 „De törvények és jogok fölé helyezve a salus rei publicae elvét, ennek következményei gyakran összeütkezésbe hozták a közszabadságokkal, a nélkül, hogy biztosítania sikerült volna a közjólétet.” *Fraknoi V.*: Vitéz János esztergomi érsek élete. Bp., 1879. 206. o. Az újabb szerzők közül Mátyás cseh politikáját élesen bírálja: *Elekcs L.*: A középkori magyar állam története megalapításától mohácsi bukásáig. Bp., 1964. 258. o.

38 L. bővebben *Ráztó*: *Die Türkenpolitik*. . . i. m. 4–6. o. és az ott felsorolt irodalom.

39 Uo.

40 Az egyébként teljesen felesleges megkülönböztetést többekkel együtt a jelen tanulmány szerzője sem vetette el. *Ráztó Gy.*: Mátyás zsoldoseregének hadművészetéről. HK 1958. 1–2. sz. 142–145. o.

A zsoldosság, mint már ezt a középkorban is felismerték, nagyon is kétélű fegyver. A közép- és újkor fordulójának nagy katonai teoretikusa, egyben a zsoldosság elkeseredett ellen-sége, Niccolò Machiavelli találó megállapítása szerint „a zsoldos hadsereg vagy nagy és félelmetes, akkor kiállhatatlan és álnok, vagy kicsi és gyenge, akkor pedig semmit sem ér.”⁴¹ Nos, ezzel az egyszerű szavakkal megfogalmazott problémával századokon át küzdöttek a középkori államok és uralkodók. Nem véletlen, hogy bár mindenki valamiféle orvosságot javasolt a zsoldosság ellen, mégis, egészen az állandó hadseregek megszervezéséig, senki sem tudott mást alkalmazni helyette.

A lovagi harcmód és hadsereg korszerűtlenné válásával, a gyalogság szerepének növekedésével és nem utolsósorban a tűzfegyverek gyors elterjedésével, együtt járt a zsoldosság térhódítása, nélkülözhetetlenné válása. Nélkülük reménytelen volt háborút kezdeni, létük vagy hiányuk döntő mértékben befolyásolta a politikát. Nem egy olyan háborúról tudunk, amelyet azért vívtak, hogy elfoglaltságot találjanak egyébként kifizethetetlen zsoldosaiknak. 1365-ben pl. V. Orbán keresztes háború plánjának fő indítéka abban rejlett, hogy megszabadítsa és a törökök ellen vigye Itáliából a sáskaként elszaporodott zsoldoshadakat.⁴² Amikor pedig a tüneti kezelés, az állandó zsoldoshadsereg, Franciaországban megszületett, a feleslegessé vált elbocsátott zsoldosokat még egy utolsó rablóhadjáratra irányították Elszász ellen.⁴³

Az állandó, vagy időszakos zsoldossereg költségei viszont az állam anyagi forrásainak zömét igénybe vették.

Mátyás jövedelme a cseh háború előtt nem érte el a 400 000 aranyforintot, s ha csupán 10 000 főnyi zsoldost tart állandóan fegyverben, ez még havi 3 arany zsoldot figyelembe véve is, évi 360 000 aranyforintot jelent.

Természetes ezek után, hogy minden középkori, fiskalista szemléletű uralkodó holt tőkének tekintette a felhasználatlan zsoldoscsapatokat, s igyekezett valahol hasznosítani képességeiket. E gondolatot adja egyébként Bonfini is Mátyás szájába, amikor igyekszik meggyőzni vonakodó báróit a cseh háború szükségességéről. „Gondoljátok meg, mi a hivatástok, mik a törekvéseitek. Magyarországon az emberek három csoportra oszlanak: egyik istennek szentelve a vallás dolgaiban tevékenykedik, a másik vitézkedik, a harmadik a földet műveli. Nem nyugtalanít benneteket a különböző tudományok tanulása, a mindenféle mesterség, a kereskedés. Nagy részetek fegyvert visel, s ha folytonosan zsoldos szolgálatba nem álltok, tisztességgel meg nem élhettek. (Kiemelés tőlem – R. Gy.) Ha otthon időztök, az ínséget nem bírjátok; állandóan erőszakon, rabláson, lázadáson jár az eszetek. Higgyétek el, veszedelmes nektek ez a nyugalom: a természet hadakozásra rendelt titeket.”⁴⁴

Ezek Bonfini szavai, ám kétségtelen, hogy Mátyás sem találhatta volna el jobban a lényegét: mind a katonának, mind a királynak szüksége van arra, hogy a hadsereg harcban edződjék, zsákmánnyal, hódításokkal szolgálja meg zsoldját.

41 Machiavelli, N.: A firenzei köztársaság rendelkezései a firenzei sereg kilenc tisztből álló testületének megalkotására. 1506. december 6. In.: - Művei, II. k. 439. o.

42 Sautier, A.: Papst Urban V. und die Söldnerkompagnien in Italien in der Jahren 1362-1367. Zürich, 1911. 41-53. o.; Setton: i. m. II. k. 248-287. o.

43 Lot: i. m. II. k. 178-182. o.

44 Bonfini: i. m. 149. o. (Geréb L. fordítása)

Huzamosabb ideig valóban egyetlen állam sem engedhette meg magának, hogy háború nélkül tartsa el drága zsoldosait. Vizsgáljunk meg néhány történelmi példát. A Magyarországnál lényegesen fejlettebb Anglia 1453-ban elvesztette a százéves háborút Franciaországgal szemben. A kontinensről visszaáramló vert hadak adták az alig két esztendővel később kirobbanó „Rózsák háborúja” néven ismert belső hatalmi harc emberanyagát. Vagy vegyük a kontinens egyik leggazdagabb és leghatalmasabb fejedelmét, a szintén állandó zsoldoshadat fenntartó Merész Károly burgundi herceget. Országá egységesítése és hatalmának növelése érdekében számos háborút vívott Franciaországgal, a Német Birodalommal, majd – végzetére – a svájci kantonokkal is. Egyedül a korabeli Európa leggazdagabb és leghatalmasabb fejedelme, a francia király engedhette meg magának azt a luxust, hogy évtizedeken át, viszonylagos békében, jelentékeny fegyveres erőt tartson zsoldjában. (N. B. négy évvel Mátyás halála után a francia hadsereg is akcióba lépett, s több mint fél évszázadon át kemény és veszteségteljes harcot vívott Itália birtokáért és az európai hegemoniáért.)

A felsorolt példák „felülnézetből” riasztónak tűnnek, mivel mindegyik katasztrófával, vagy legalábbis súlyos veszteségekkel ért véget. A kor szemszögéből nézve viszont természetes, bár hiányos információs anyagra épült döntési mechanizmusokkal állunk szemben.

Az így kialakult modelltől Mátyás sem szándékozott eltérni. Egyre ütöképesebbé váló hadseregét kamatoztatni kívánta, csupán az a kérdés merülhetett fel benne: hol és mi célból? A válasz látszólag adott: a kereszténységet fenyegető oszmán hatalom ellen. Ezt sugallta környezete, erre ösztökélték Európa uralkodói. Azt viszont már az 1463–64-es hadjárat tisztázta, hogy a „kereszténység Szent Ügye” nem több propagandaszólamnál, amelyet senki sem vesz komolyan. Állításunk bizonyítására úgy véljük, egyetlen példa is elegendő. 1476-ban IV. Sixtus pápa ismét keresztes háborúra toborozta Európa fejedelmeit, többek között Merész Károly herceget is. Azzal biztatta, hogy csatlakozzon a nagy nyugat-európai sereghez, melyet – a pápa elképzelései szerint – XI. Lajos, francia király személyesen vezetne.⁴⁵ Az a XI. Lajos, aki már több mint egy évtizede óta igyekszik a burgundiai állam terjeszkedését meggátolni, s akit Merész Károly legnagyobb ellenfelének tart. Nem valószínű, hogy a pápa ne lett volna tisztában kettőjük viszonyával, mégis, a keresztes háború aklába kívánta terelni a két makacs ellenfelet, ami azt látszik bizonyítani, hogy maga sem vette komolyan saját elképzeléseit. Európa nagy része valójában közömbös maradt a török veszedelemmel szemben, s ezt nem is róhatjuk fel fejedelmeinek, kiknek országát közvetlenül nem fenyegette a török hódítás, vagy portyázás veszélye.

A déli határon kialakult labilis erőegyensúlyi helyzet Mátyást is meggyőzhette arról, hogy magyaránú oszmán támadásoktól nem kell tartania. Annak viszont semmi értelme sem lett volna, hogy állandó aktivitással, netán nagyszabású támadással kihívja maga ellen a szultán haragját. S a későbbi események „felülnézetből” is igazolják Mátyás török politikájának helyességét.⁴⁶

Podiebrad György egyre romló viszonya a Szentszékkal jó lehetőségnek tűnt Mátyás haderejének hasznosítására. A császárral kötött szövetsége, valamint a cseh katolikusok ígéretei

⁴⁵ Archivio Segreto Vaticano. Arm. 12. 67–68. ff. IV. Sixtus levele Merész Károly burgundiai fejedelemnek 1476. június 14.

⁴⁶ A status quo megtartását célzó szabácsi, majd később az 1480–81-es portyázó hadjárat nem váltott ki megtorló intézkedéseket a szultán részéről. A szultánok katonapolitikájára l. részletesebben: *Inalick: The Ottoman Empire. The Classical Age 1300–1600.* London, 1973. 55–120. o.

pedig azt a látszatot keltették benne, hogy támadása gyors és teljes sikert biztosít számára. Azt tudta, hogy régi ellenlábas, IV. Kázmér lengyel király tart hatalmának erősödésétől, de úgy vélte, hogy egyfelől a pápai és császári diplomácia, másfelől a német lovagrend, illetve a mindjobban erőre kapó orosz birodalom meggátolja a lengyel királyt, hogy a csehek segítségére siessen.

A hadjárat előkészítésénél egyetlen momentumot kívánok kiragadni, melyet Mátyás valamennyi háborújánál fellelhetünk: a hátszág biztosítását. 1467-ben leverte az erdélyi lázadást és betört a lázadókat támogató Nagy István moldvai vajda országába. Bár a hadjárat során egy rajtaütésnél élete is veszélybe került, a feladatot mégis megoldotta, a moldvaiak nem támadtak, s később közösen harcoltak Mátyás csapataival az oszmánok ellen.

Az 1468-ban kirobbant és végeredményben az 1478-as olmützi (Olomouc) békével lezáruló cseh háború, mint ismeretes, nem igazolta teljes mértékben Mátyás várakozásait. Sikertült ugyan Morvaországot és Sziléziát meghódítani, s magát Csehország királyává koronáztatnia, az ország nagy részét mégsem tudta uralma alá hajtani.

A félsiker, netán kudarc okai nyilvánvalóak: a cseh ellenállás a vártnál lényegesen erősebbnek és hatékonyabbnak bizonyult, a császári segítség elmaradt, a lengyel haderő mégis beavatkozott a küzdelembe. Mátyás tehát rosszul mérte fel az erőviszonyokat, nem látta előre a számára kedvezőtlen fejleményeket. Katonai téren egészen 1474-ig sem nagyobb hibát, sem látványos bravúrt nem követett el, hadjárata kevés, váltakozó sikerű nyílt csatából és elhúzódo várostromokból állt, mint a kor szinte valamennyi háborúja.

Az elmaradt, vagy legalábbis nem kielégítő hadi sikerek és az erőviszonyok kedvezőtlen fordulata azonban kétszer is egész létét és uralkodását fenyegető válsághelyzetbe sodorta Mátyást. 1471-ben Vitéz János, atyja egykori tanácsadója összeesküvést szőtt ellene, a trónt Kázmér lengyel hercegnek ajánlotta fel. Mátyás gyorsan és nagyvonalúan úrrá lett e nehéz helyzeten. Az összeesküvőket elzáratta, Kázmér csapatait pedig Nyitra várába szorította, és 1472 januárjában – a herceg elmenekülése után – megadásra kényszerítette. Mátyás mindvégig erélyesen és határozottan járt el, helyzetét azonban nagyban megkönnyítette az a körülmény, hogy az ország lakossága hű maradt hozzá, s hívására zászlói alá sorakozott.⁴⁷

Mátyás hadvezéri talentumát leginkább az 1474-es válsághelyzet bravúros és elegáns megoldásában fedezhetjük fel. Látszólag csupán egyetlen tartomány, Szilézia sorsa forgott kockán, a valóságban ennél sokkalta nagyobb volt a tét. Még 1474 januárjában Ali szendrői bég csapatai feldúlták és kifosztották Nagyváradot. Az eset országos felháborodást váltott ki, a rendek megtagadták az immár rendszeressé váló rendkívüli adó beszolgáltatását a király kincstárába.⁴⁸ Mátyásnak tehát nem maradt pénze katonái kifizetésére.⁴⁹

Ő azonban nem vesztette el a fejét és 1474 szeptemberében alig 8-10 000 főnyi, tisztán zsoldosokból álló seregével Sziléziába vonult, hogy megvédje Kázmér lengyel és Ulászló cseh király hadaitól. Első lépésként kifüstölt néhány rablólovagvárat és ezzel megnyerte a tartomány lakosainak bizalmát. (Hátszág biztosítása.)

47 *Bonfini*: i. m. 177–182. o.; *Fraknoi*: Vitéz János. i. m. 212–214. o.

48 *Magyarország hadtörténete*. I. m. I. k. 120–121. o.

49 „Mathias Heerleute sagten ihren Wirten in den Hebergen, dass sie Gott sollten denken, dass ihnen nicht darzu genommen würde alles, das sie haben, der König were ihnen schuldig, muesten sie ie von seinen Unthertanen nemen.” *Eschenloer, P.*: *Chronik der Stadt Breslau*. Breslau, 1887. II. k. 304. o. (*Scriptores Rerum Silesiacarum*)

Felhasználva az erősen iparosodott Szilézia városait, seregét számos városba és várba csoportosította, ám előzőleg teljesen elpusztította a termést és a takarmányt, katonáival a városokba terelte a vonakodó falusi lakosságot. Ismerte az ellenfél erejét és gyengeségeit, ehhez szabta haditervét is: tudta, hogy a lengyel hadsereg lovasságban erős, ám tűzértségben gyenge, nem alkalmas várostromokra. Számításaiban döntő szerep jutott az időtényezőnek. Nem kívánta nyílt csatában felvenni a harcot a legalább négyszeres túlerővel felvonuló ellenféllel, arra várt, hogy az élelem- és a takarmányhiány aláássa a cseh-lengyel sereg ellenálló erejét.

Számításaiban nem csalatkozott. A lengyelek lassan, az elemi biztosítási szabályokat teljesen figyelmen kívül hagyva vonultak Boroszló (Wroclaw), a tartomány fővárosa felé, ahol Mátyást sejtették, s közben elmulasztották ostromzár alá vonni a környező városokat, elsősorban Ohlaut és Brieget.⁵⁰

A lengyel haderő október 13-án ért Boroszló alá. Itt Mátyás, sziléziai milíciával megerősített csapatai felkínálták az ütközetet, de a magyar tűzértség hatékony tüzétől megriadt lengyel hadak nem éltek az alkalommal, nem rohanták meg Mátyás csapatait, kísérletet sem tettek a város azonnali elfoglalására.⁵¹

Ezzel utolsó esélyüket is eljátszották, mivel Mátyás szétszórt csapatai nem elégedtek meg a passzív védelemmel, hanem adandó alkalommal ellencsapást mértek a lengyelek kisebb különítményeire, s főleg élelmiszerszállító oszlopaire. Pár nappal a „körülzárás” után Mátyás erősítést kapott, néhány sziléziai főúr csapatai csatlakoztak seregéhez. Ez már nagyobb vállalkozást is lehetővé tett. Két csapatot is küldött, Szapolyai Imre, illetve Kinizsi Pál vezetésével, Lengyelország ellen. Szapolyai Nagylengyelországot dúlta, míg Kinizsi csapatai egész Krakkóig nyomultak előre.

Már november elején válságosra fordult az időközben csehekkel is erősödött lengyel hadsereg helyzete. Sem élelem, sem takarmány nem állt rendelkezésre, s az sem segített, hogy táborukat áthelyezték Boroszló másik oldalára, remélve, hogy ott enivalót és lótápot lelnek. Csálódniuk kellett, mivel itt is ugyanezzel a veszéllyel találták szembe magukat, Mátyás gyors és hatékony csapataival, melyek lehetetlenné tették a lengyel tábor ellátását. November 18-án újabb csapás érte a Jagellók hadát. A csehek megunták az éhezést és hazamentek. Előzőleg azonban felgyújtották táborukat, a szél átvitte a tüzet a lengyel táborra, amely szintén porig égett.

Az ostromló sereg tehát csapdába került, s Kázmérnak nem maradt más hátra, mint hogy fegyverszünetet kérjen ostromlott ellenfelétől. Mátyás nagylelkűnek bizonyult és december 9-én létrejött a fegyverszünet, sőt élelemmel is ellátták az éhező lengyeleket. Az események hű krónikása, Peter Eschenloer boroszlói jegyző, Mátyás odaadó híve, ezért a gesztusért neheztelt a királyra, azt állítja, hogy az egész lengyel hadsereg már a kezében volt, mégis futni engedte.⁵²

Nem adhatunk igazat a derék boroszlói jegyzőnek. A lengyel hadak, bár 7-8000 embert vesztek a harcok során, s a csehek is elhagyták őket, még mindig mintegy háromszoros túlerőben voltak, s nyílt csatában könnyen győzhettek volna Mátyással szemben, s azzal is számolni kellett, hogy az éhező, elkeseredett csapatok, minden erejüket összeszedve, Boroszlóra támadnak.

50 A sziléziai hadjárat feldolgozásai közül 1. *Gyalóky J.*: A sziléziai hadjárat, 1474. HK 1940. 1. sz. 1-19. o.; *Tóth*: i. m. 154-177. o.; *Grünmann, J.*: Geschichte Schlesiens. Breslau, 1894. 247-263. o.

51 *Gyalóky*: i. m. 8. o.; *Eschenloer*: i. m. II. k. 314-317. o.

52 *Eschenloer*: i. m. II. k. 314. o.

Mátyás *nem* vívott totális háborút Kázmér vagy Ulászló ellen, *nem* állt szándékában megsemmisíteni erőiket. Célját olcsón, nagyobb vér- és anyagi áldozatok nélkül elérte, tökéletesen megvalósítva tervét: megvédte Sziléziát.⁵³

A hadjárat pontos megtervezése és tökéletes végrehajtása Mátyás ragyogó stratégiai érzékét bizonyítja. Sikere páratlan a hadtörténelemben: soha nem fordult még elő, hogy egy többszörös túlerőben levő ostromló fél békéért könyöröggön körülzárt ellenfelétől.

A győzelem Mátyás hazai helyzetét is megszilárdította: a rendek siettek szerencsekívánataikkal uralkodójuk elébe és természetesen a visszatartott adót is rendelkezésére bocsátották.⁵⁴

A cseh háború mérlegét megvonva meg kell állapítanunk, Mátyás nem szenvedett katonai kudarcot. Uralma alá vonta Morvaországot és Sziléziát, s tartományait hadászati remekművel meg is védte. Néhány elgondolkoztató jelenséget mégis meg kell említenünk. Elsőként: megérte-e egyáltalán a nyereség a befektetett ember- és anyagi áldozatokat? Erre a kérdésre lehetetlen egyértelmű választ adnunk. Tény, hogy a tartományok mintegy évi 130 000 aranya becsülhető adója nem fedezte a hadikiadásokat. Másfelől azt is el kell azonban ismernünk, hogy e két gazdag, iparilag fejlett tartomány megszerzése nagyban megnövelte – egy időre – Magyarország gazdasági erejét és elsődrendű piacot jelentett a hadsereg feltöltésére is.

Másik meggondolásunk, amelyre egyértelműbb választ adhatunk, a hadjáratok politikai mérlege. Ezt határozottan negatívan kell értékelnünk. Elsőként a politikai erőviszonyok rossz felméréseért hibáztatható a magyar uralkodó. Nem mérte fel azt a tény, hogy bár a törökellenes harc szempontjából Magyarország erősödése kedvező lenne, ez valójában másodlagos tényező az európai politikában. Sem Frigyes császárnak, sem Kázmér királynak nem állt érdekében Mátyás hatalmának növekedése, ezt tőlük telhetően meg is gátolták, másfelől a német fejedelmeket is riasztotta, Mátyás gyors és mohó előretörése. Bátortalan kísérleteivel e fejedelmek megnyerésére kudarcot vallott, amikor, még 1469-ben évi 200 arannyal meg akarta nyerni a szász hercegek jóindulatát, ezek „nem vagyunk zsoldosok” kiáltással utasították vissza az ajánlatot.⁵⁵ A német fejedelmek bizalmatlansága, melyben később szinte egész Európa osztozott a későbbiekben, méginkább nehezítette Mátyás nagyralátó terveinek megvalósulását.

Propagandaháború a déli végeken

Mind a hazai, mind a nemzetközi közvélemény nyomása arra kényszerítette Mátyást, hogy aktívabban lépjen fel az oszmánok ellen. Egy alkalmat máris elszalasztott: a turkomán Uzun

53 1478-ban békét köt Ulászlóval, aki – III. Frigyes minden erőfeszítése ellenére – támogatja Mátyás törekvéseit a német királyi cím elnyerésére. *Grieger, R.: Filipecz, Johann, Bischof von Wardein. Diplomat und Könige Matthias und Wladislaw. München, 1982. 89–106. o.*

54 *Grünmann: i. m. 265. o.; Politische Korrespondenz Breslau im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus. (Hrsg. v. B. Bronthal – W. Wendt) Breslau, 1893–1894. Bd. I. 48–48., 133. o.; Bd. II. 199–200. o.; Fügedi E.: Mátyás király jövedelmei. Századok, 1982. 2. sz. 494. o.*

55 „Danach erbot er sich, uns aus besonderer Gunst mit Freundschaft jährlich 200 ungarische Gulden zu verschreiben, nicht für Hilfe oder Heeresfolge, sondern er wollte nur unseren Rat, nachdem er das Reich zu Böhmen angenommen hatte. . . Wir rieten ihm gerne, umsonst seine Verschreibung begehrten wir nicht. . . (sagend) wir waren keine Söldner.” Frigyes szász herceg Albert Achilles brandenburgi őgrófnak, 1469. június 17. *Haining, E.: Albrecht Achilles, Markgraf von Brandenburg. Hamburg, 1982. 94–95. o.*

Haszán, velencei ösztönzésre, még 1471-ben támadást indított Anatóliában. Mátyás semmit sem tett, igaz egészen 1475-ig nem is tudott tenni a turkomán nagyúr megsegítésére, pedig egy kétfrontos háború még II. Mohamednek is komoly gondot jelentett volna.⁵⁶

Jóllehet Mátyás jövedelmei ezidőtájt már megközelítették az évi félmillió aranyforintot, még 1475-ben sem tudott sereget vezetni a török ellen. Húzódozásának indokaként a császár aknamunkáját jelölte meg, aki, mint ezt egy augsburgba küldött levelében írja: „(a császár) a török segínyt nem a törökök, hanem a magyar király és szövetségesei ellen” kívánja felhasználni.⁵⁷ Ugyanez a vád ismétlődik a IV. Sixtushoz és néhány más európai fejedelemhez intézett leveleiben, kiegészítve azzal az egyébként igaz ténnyel, hogy sehonnan semmi számottevő segítséget sem kap az oszmánok elleni harcban.⁵⁸

Az 1475-ös év mégsem telt el török harc nélkül. Sikertelen tárgyalási kísérlet után év végére Mátyás jelentős hadat gyűjt össze és megindul az 1471-ben emelt oszmán erőd, a dunaparti Szabács ellen.⁵⁹ Számos kutató, köztük a nagytekintélyű Tóth Zoltán is úgy véli, hogy ezúttal Antonio Baduario velencei követ leírása alapján pontos képet nyerhetünk a magyar sereg létszámáról és összetételéről.⁶⁰ Baduario adatai azonban annyira magasak, hogy vagy manipuláltak, vagy pedig, és ez valószínű, nem erre a hadjáratra vonatkoznak.⁶¹ A jeles diplomata ugyanis is a magyar hadsereg létszámát mintegy másfélszázezer főre becsüli – igaz a morva, sziléziai és

56 Braunmann: i. m. 149-150. o.; Setton: i. m. III. k. 347-358. o.; Werner: i. m. 318-348. o.

57 Fügedi: i. m. 1982. 495. o.

58 Nebring, K.: Quellen zur ungarischen Aussenpolitik in der zweiten Hälfte des XV. Jahrhunderts. Bp., 1976. 47. sz. (Köny. a Levéltári Közlemények XLVII. évfolyamából, Bp., 1976)

59 „Verum cum hortaremus per litteras dominum imperatorem, ut suspensis interim guerris que inter nos habentur mandaret suis gentibus convenire cum nostris quando adventus Thurcorum sentitur, . . . litteris nostris ne unum verbum quidem respondit.” Mátyás levele Veronai Gáborhoz, szentszéki követéhez, 1480 augusztus. MKL II. k. 44. o. Hasonló szellemben: MKL I. k. 122-123., 195-196., 318-320., 333-338.; II. k. 90-95. o.; Nebring: Quellen. . . i. m. 91., 99., 121., 129., 142., 160., 166., 202. sz.

60 TT 1885. 762-764. o.; Dipl. eml. II. k. 282. o.; Tóth: i. m. 182-183. o.

61 Cseh-morva-sziléziai nehéz lovas	6000
magyar nehéz lovas	10 000
könnyű székely lovas	16 000
erdélyi urak és nemesek csapatai	?
moldvai lovasság	12 000
havasalföldi lovasság	8000
szerb lovasság (a naszádok védelmére)	5000
	<hr/>
	57 000 lovas
cseh típusú gyalogság	10 000
magyarországi gyalogság	4000
erdélyi nemesek gyalogsága	?
puskások	2000
erdélyi románok	2000
moldvai gyalogság	20 000
havasalföldi gyalogság	30 000
	<hr/>

68 000 gyalogos

Összesen – az erdélyi nemesi katonaság nélkül – 124 000 katona!

Az adatok egyik hadjáratra sem illenek: havasalföldiek sem Szabács ostrománál, sem 1480-81-ben nincsenek, a moldvaiak is csupán 1480-ban vették ki a részüket Mátyás török hadjáratából. Egyetlen hadjáratot tekintve a magyar, ill. cseh-morva-sziléziai kontingens lovasainak és gyalogosainak a számát is sokalljuk, bár megjegyezzük, hogy az ország hadi potenciálja az itt említett 35-40 000 főnél azért magasabb volt.

román segélycsapatokkal együtt.⁶² Egyetlen adata jelzi csupán, hogy netán mégis 1475 őszéről ír, t. i. az általában jól tájékozott Eschenloerrel egybehangzóan a magyar király folyami erejét 330 hajóra becsüli.⁶³ A sereglétszámot azonban mindenképpen eltűzöttnek tartjuk, 150 000 katonával ugyanis egyfelől valóban meg lehetett volna indulni döntő csatát keresve Mohamed hadai ellen, másfelől Ausztriát is alig egyetlen esztendő alatt térdre kényszeríthette volna. Magyarország hadi potenciálját Mátyás uralkodása alatt 65–70 000 katonára becsülhetjük, s ehhez bármiféle segélyhadat és újonnan felfogadott zsoldost is hozzászámítva, legfeljebb 100 000 fős létszámig juthatunk el. A kor ellátási, pénzügyi és vezetési viszonyai azonban kizárták ekkora fegyveres erő fenntartását és mozgatását. Ennek figyelembevételével ki kell jelentenünk, hogy a velencei követ adatait még tájékoztató jellegűnek sem tekinthetjük, s azt is meg kell fontolnunk, hogy a sereg arányaira nézve le tudunk-e belőlük vonni bárminemű következtetést.⁶⁴

A hadjárat menete azt látszik indokolni, hogy a király legfeljebb 18–20 000 fős hadsereggel vonult a török ellen. A hadjárat többször is hangoztatott célja Szendrő várának elfoglalása lett volna, amit – a király szerint – a Duna jégzajlása akadályozott meg csupán.⁶⁵ Véleményem szerint ezúttal is Mátyás újabb propagandafogásával állunk szemben, melynek a kortársak és a későbbi történészek is hitelt adtak.⁶⁶ Szendrő várának, a szerb fejedelemnek egykori székhelyének elfoglalása ugyanis feltétlenül kiválthatta volna a török nagyerejű ellencsapását, melyre, a császárral szembeni egyre feszültebb viszonyt tekintve, Mátyásnak semmi szüksége sem volt. A fegyverszünet idején, tehát törvénytelenül emelt Szabács megvívása azonban semmiképpen sem borította volna fel a hatalmi status quo-t a déli végeken. A Száva partján épült Szabács megsemmisítése ugyanakkor a déli végvárrendszer erősítését hozta magával, mivel a török erősség egyfelől lehetővé tette portyázók beszívargását a Szerémségbe, másfelől zavarta a közel fekvő nándorfehérvári vár helyőrségének tevékenységét.

Szabács tehát veszélytelen, ugyanakkor kívánatos hadi célnak tűnhetett Mátyás szemében, kiostromlása mindenképpen beleillett hadászati elképzeléseibe.⁶⁷ A vár ostroma harminchárom napig tartott, s egyetlen elsietett, veszteséges rohamtól eltekintve, szabályszerűen folyt. Mátyásnak igaza lett, Mohamed nem indított megtorló hadjáratot Magyarország ellen, helyette

62 TT 1885. 762. o.

63 Eschenloer: i. m. II. 337. o.; TT 1885. 765. o.

64 L. a 61. jegyzetet

65 *Gyalókay*: Mátyás... I. m. 263–264. o. Egyik levelében Mátyás is további tervekről, ill. a zajló Száváról ír: Nisi paucitas aque primum, glacies exinde, nostrum navalem exercitum prohibisset castrum Smedrii obsidione cingere (MKL I. k. 354–355. o.) A jéggel Szabácsnál is baj támadt: Jamque spes optima est Deo propitio, quod castellum, hoc Sabacz brevi expugnabimus, expectamus solum ut Savus decrescat, quod itinerato inundatione nimia et fossas casteli replet.” Mátyás az aragóniai követnek, 1476. febr. 3. MKL I. k. 334. o.

66 Baduario, akinek levelére a szendrői verzió hívei hivatkoznak, nem teljesen megfelfejthetően írja le az egyes csapatok útirányát és a hadjárat végcélját: „Come per altre ho dicto, La Maesta Regia manda la zente d'arme per terra e parte della fanteria verso Transilvania per quattro diverse vie per piu comodita da allozamenti et victualie et minore danno del paese. Per la via d'Alba le zente de arme Boheme, per Szegedino le Hungari, per Varadino le fanterie Ungherie et per Heget le Boheme et tutti se devano trovar a Siurin”. Dipl. emf. II. k. 282. o. A gondot Heget és Siurin neve okozza, az ellátási és szállásolási nehézségek miatt négy oszlopra tagolt hadsereg felvonulása egyébként logikus. Nem valószínű, amit *Gyalókay* állít (i. m. 264. o.), hogy Siurin, amit bizvást feloldhatunk Szörény-nek, azaz Severinnek, összetéveszthető lenne Szendrővel, amelyet inkább szláv néven Smederevónak mondtak akkoriban. Úgy véljük, Mátyás elszívárogatta azt a hírt, hogy a sereg valóban Severinbe készül menni, hogy onnan beüssön a Havasalföldre, netán Bulgáriába.

67 IV. Sixtus a vár elfoglalásának hírére valóban 71 000 aranyat küldött Mátyásnak, és a diadal híret elküldte a keresztény fejedelmeknek. (*Galla, F.*: Mátyás király és a Szentszék. In: Mátyás emlékkönyv. I. k. 146. o.)

a hazánkkal hűbéri viszonyban álló Moldvát tűzte ki támadási célul. A megtorló akciót egyébként is inkább az váltotta ki, hogy az előző évben Nagy István fejedelem magyar segélycsapatokkal is megerősített serege Vaslui mellett döntő csapást mért Szulejmán ruméliai beglerbég seregére.⁶⁸ A vállalkozás most sem járt nagyobb sikerrel: a moldvaiak újabb nagy győzelmet arattak az oszmánok felett.

Az ausztriai háború kitörése még inkább háttérbe szorította a déli front jelentőségét Mátyás hadászati elképzeléseiben. Mindez természetesen nem hozott igazi békét a sokat szenvedett délvidéki megyékben, az állandó oszmán portyázások továbbra is nyugtalanná tették a végek életét.

Mátyás minden eszközzel igyekezett elkerülni a kétfrontos háborút és ezzel egyidőben ellenfelei gyengítésére is fel akarta használni a mindig harcra kész oszmán haderőt. 1478 végén titkos tárgyalások kezdődnek a szultánnal: Mátyás szívesen kötne ötéves fegyverszünetet, feltéve, hogy a török csapatok nem háborgatják országa határait és nem zavarják tengeri kereskedelmi útvonalait.⁶⁹

Egyben hallgatóságos megegyezés, egyfajta „ungentlemen's agreement” is született a két uralkodó között: a horvátországi magyar várőrségek nem állják útját a Belső-Ausztria, netán Friuli felé igyekvő török portyázóknak, ha azok nem pusztítanak magyar területen.⁷⁰

Mátyás azonban nem bízott új partnerében. Óvatosságra intette, hogy az 1463 óta folyó török-velencei harcok, melyek az utóbbi években már egyre csökkenő hevességgel folytak, végükhöz közelednek. S valóban, 1479 januárjában a háborúban teljesen kimerült Signoria békét is kötött a Portával. Így a szultánnak újabb csapatai szabadultak fel, melyeket akár Magyarországra is irányíthatott. Mátyás erre is felkészült, több más főúrral egyetemben Váradi (Rangoni) Gábor egri püspököt is utasította: bandériumával azonnal készüljön fel a török elleni háborúra.⁷¹

Ugyanezzel magyarázható az is, hogy megnőtt a király érdeklődése a pápai keresztes háborús tervek iránt is. Constanzio Marenchio már 1478 novemberében Velencéből arról értesíti Giangaleazzo Sforza milánói herceget, hogy Mátyás a császártól esedékes hadisarcot az oszmánok elleni védelemre szándékozik fordítani, majd így folytatja: „Magyarország Felséges Királya sem békét, sem fegyverszünetet nem köt a törökkel” (N. B. Mátyás portai követe, Dóczi Péter, ekkor már úton van Konstantinápoly felé! – R. Gy.)⁷² „s ha a keresztények adnának neki elegendő támogatást, visszafoglalná Boszniát, ... melynek megszerzése nemcsak Németországot és Itáliát zárná el a török elől, hanem Horvátország, Dalmácia, egész Szlavónia, Albánia és más keresztény tartományok számára is (üdvös lenne)”.

A már szinte teljesen levert Uzun Haszán is szerephez jutott Mátyás törökellenes elképzeléseiben. Egyik IV. Sixtus pápához intézett levelében ugyanis arról számol be, hogy Lőrinc, antiochiai pátriárcha Rómából hazájába visszatérve útba ejtette Mátyás udvarát, aki arra biz-

68 *Iorga, N.*: Stefan cel Mare. Bucuresti, 1971. 147–159. o.; *Lot*: i. m. II. k. 269–275. o.; *Babinger*: i. m. 279–282. o.

69 *Nebring*: Quellen. . . I. m. 74. sz.

70 *Nebring*: Matthias. . . I. m. 131. o.

71 MKL I. k. 425–426. o.

72 „La Maesta del Re d'Ungharia non ha pace, non treuga col Turco, e che se dala Christianita gli fia dato qualche sussidio, conveniente, recuperera la Bosnia, qual spetta a lui, et che per tal imresa o recuperazione non solum fara sicura dal Turco la Germania et Italia, ma piu la Croatia, Dalmatia, tutta la Schiavonia, l'Albania et altre Provincie christiane.” Dipl. eml. II. k. 372. o.

tatta, hogy keresse fel Uzun Haszánt és bírja rá folytatassa a harcot, s ne fogadja el az oszmánok békefeltételeit.⁷³

Bár az eleve kudarcra kárhozott diplomáciai erőfeszítések nem jártak eredménnyel, 1479 októberének eseményei igazolták Mátyás óvatosságát a törökkel szemben: Isza bég – Mátyás szerint „az anatóliai basa után első ember a törökök között”⁷⁴ – nagy hadsereggel, ugyancsak Mátyást idézve 43 000 törökkel és „minden oláh néppel” Erdélybe tört. A hadjárat célja nem hódítás, hanem a nemesfémekben felette gazdag tartomány kifosztása volt. Isza bég vállalkozása azonban nem járt sikerrel: 1479. október 13-án az Aranyos-menti Kenyérmezőnél csapatai megsemmisítő vereséget szenvedtek Bátori István erdélyi vajda és Kinizsi Pál temesi ispán csataterén egyesülő hadaitól.⁷⁵

Mátyás korának eme legnagyobb taktikai sikeréhez két megjegyzésünk kínálkozik. A középkori európai hadművészet történetében csak elvétve, mintegy véletlenszerűen találkozunk a bekerítés, vagy átkarolás rendkívül hatásos manőverével. A magyar hadtörténelem két nagy bekerítő jellegű diadala – Nándorfehérvár (1456) és Kenyérmező (1479) – sem előre kialakított terv szerint következett be, hanem egyfelől Hunyadi gyors helyzetfelismerése és helyes döntése, másfelől Kinizsi csapatainak váratlan megjelenése folytán hozott döntő győzelmet a török felett.⁷⁶

Ugyanakkor azt is meg kell állapítanunk, hogy az oszmánokat sem vesztett csaták, sem el-esett igazhitűek tömegei nem zavarták meg, mivel a birodalomnak még szinte kimeríthetetlen katonai tartalékok álltak rendelkezésre. Részben ezzel, részben azzal a ténnyel, hogy a török főerőket 1480-ban Rhodosz sikertelen ostroma kötötte le, s a szultán életművének megkoronázására, Itália elfoglalására készülődött, magyarázható, hogy Mohamed nem vette fel az elé dobott kesztyűt. Nem torolta meg a vereséget, sőt 1480 nyarán fegyverszünetet kötött Mátyással.⁷⁷

A már korábban kötött titkos megállapodás eredményeként Daud boszniai pasa portyázói már július hó folyamán akadálytalanul hatoltak át a horvát véghelyek láncán és Ausztriába törtek. Visszafelé azonban – nem tudni szultáni parancsra, vagy egyéni kezdeményezésből – a törökök magyar területen is pusztítani kezdtek. Derencsényi Imre horvát bán csapatai elkéstek és csak a basa hadának utóvédjét tudták szétszórni.⁷⁸

Az Ausztria ellen készülődő Mátyás gyorsan felismerte, hogy egyszerű fegyverszünettel nem tudja elkerülni a kétfrontos háborút, nem tudja megőrizni a déli határvidék biztonságát. Ezért nagyszabású támadóműveletet tervezett és hajtott végre. 1480 novemberében három irányból

⁷³ *Nebring*: Quellen... I. m. 91. sz.

⁷⁴ „Sub conductu Ezebeg, qui post bassam Natolie apud Turcum primus habetur”. Mátyás levele 1479. október 22-én IV. Sixtus pápához. MKL I. k. 450. o.

⁷⁵ Részletes leírását l. *Bonfini*: i. m. 262–270. o. Legújabb feldolgozása: *Szakály F.*: A kenyérmezői csata. Bp., 1979. 64. o.

⁷⁶ *Barta G.*: Nándorfehérvár 1456. Bp., 1985. 248–289. o.; *Szakály*: A kenyérmezői csata. I. m. 47–53. o. A tipikus középkori „bekerítő” ütközet többféleképpen alakulhatott ki: a) új hadsereg megjelenése az egyik küzdő fél hátában, vagy oldalán: Kenyérmező (1479), Belgrád (1456), Marignano (1515), Bicocca (1522) – kudarcra végződött –; b) lesvetéssel: Antiochia (1116), Hattin (1187), Nikápoly (1396) – itt érdemes megjegyeznünk, hogy mindig keleti hadvezér hajtotta végre a manővert; c) egyik, vagy mindkét szárny vereségével: Hastings (1066), Bouvines (1214), Morvamező (1278) stb.

⁷⁷ *Babinger*: i. m. 328. o.

⁷⁸ Jajca (bánság és vár) okmánytára. (Szerk. *Thallóczy L., Horváth S.*) Bp., 1915. CLXVI–CLXXII. o. (Monumenta Hungariae Historica I. /XL./) Dipl. cml. II. k. 436–438. o.

is támadta a padisah birodalmának szomszédos tartományait: a Havasalföldet István moldvai fejedelem, Szerbiát Kinizsi Pál, Boszniát maga a király hadai támadták.⁷⁹

A jól megválasztott időpontban és helyes irányokban indított nagyszabású akció teljes sikert hozott: a moldvaiak elűzték a török hűbéres Basaraba vajdát a Havasalföldről, Mátyás és Kinizsi csapatai több győzelmet arattak a helyi oszmán erők felett, s elfoglalták és feldúlták a boszniai szandzsák székhelyét Vrboznát (Szarajevó) is.⁸⁰

Mátyásnak eme legeredményesebb törökellenes hadjárata azonban nem a határvidéki török katonaság megsemmisítését, vagy meggyengítését célozta. A középkori „depopulációs” stratégia⁸¹ egyik mesterművének tekinthetjük – a szó legszorosabb értelmében – mivel teljesen elpusztították az elfoglalt tartományok minden élelmiszer- és takarmánykészletét, s ráadásul Kinizsi nagyszámú – Mátyás egyik, feltehetően túlzó levele szerint 60 000 – szerbet telepített át a megfogyatkozott délvidéki lakosság pótlására.⁸²

A terv helyességét mutatja, hogy Mátyás uralkodásának hátralevő évtizedében lényegileg lecsendesült a déli arcvonal; néhány kisebb török portya ugyan továbbra is nyugtalanította a környező megyék lakosságát, ezeket azonban a Délvidék katonai vezetője, Kinizsi, mindig visszaverte és erőteljes ellencsapásokkal válaszolt. Mátyásnak ausztriai nagy kalandja során egyszer sem kellett aggódnia déli határainak biztonságáért.

A török harcok elültét természetesen nem Mátyás mégoly sikeres hadjárata okozta. 1481-ben meghalt a „Hódító” s két trónkövetelő – Bajazid és Dzsem – harcolt a hatalomért. Úgy véljük, itt volt az alkalom a törökök nehéz helyzetének kihasználására és új kereszties háború szervezésére.

Az esély azonban kiaknázatlan maradt. IV. Sixtus és Itália többi fejedelme megriadt a törökök otrantói partraszállásától, s nem is gondolt új kereszties hadjárat hirdetésére, Mátyás pedig Frigyes ellen készült, a török fenyegetést egyelőre nem tekinthette akutnak. Leveleiben állandóan azt hangoztatja, hogy készséggel menne a török ellen, de tart III. Frigyes aknamunkájától.⁸³

Mátyás diplomáciai tevékenysége azonban változatlanul élénk maradt. 1483-ban pl. ötéves fegyverszünetet kötött a győztes II. Bajazid szultánnal, ám ezzel szinte egyidőben támogatásáról biztosította, a már Rhodosz szigetére menekült legyőzött Dzsem herceget is.⁸⁴

79 Magyarország hadtörténete. I. m. I. 126–127. o.; *Ráczó, Gy.*: Die Türkenpolitik... I. m. 46–47. o.; Jajcai okl. CLXXIII–CLXXXIX. o. A sikeres hadjáratról maga Mátyás is részletesen beszámolt: MKL II. k. 76–80. o. Magyarul: Magyar humanisták levelei. 254–259. o.

80 Mátyás értékelése a hadjáratról: „Mind ezt azért kívántuk tudatni Szentségeddel (IV. Sixtus – R. Gy.), hogy megtudja, mekkora győzelmekkel ajándékozott meg bennünket az isteni kegyesség, a keresztény világ szerencsés gyarapodására, Szentséged szerencsecsillaga alatt, egyúttal pedig arra is figyelmeztetjük s kérjük: ne hanyagolja el a súlyos veszedelembé került keresztény világ ügyeit, hiszen látja, milyen nagy győzelmet adott Isten nagy kegyelme nekünk hitünk ellenségei felett.” Magyar humanisták levelei, 257–258. o.

81 *Köbler, G.*: Die Entwicklung des Kriegswesens und der Kriegführung in der Mitterzeit vom Mitte des 11. Jahrhunderts bis zu den Hussitenkriege. Bde 1–3. Breslau, 1889. III/2. 27–185. o.; *Smail, R. C.*: Crusading Warfare. New York, 1952. 67–104. o.; *Verbruggen*: i. m. 287–295. o.; *Ráczó Gy.*: A középkori stratégia... I. m. 147–149. o.

82 MKL II. k. 78–79. o.

83 „Fuisset etiam Sua Serenitas contenta satisfactionis diutius expectare et propterea imperialem Maiestatem non molestare, nisi pro parte imperialis Maietatis et suorum ex aliis multis illatis iniuria provocata non esset et sibi defendendi et se repellendi iniurias occasio data non fuisset.” *Károlyi*: Adalék... I. m. 227. o. Hasonló panaszok: MKL II. k. 164–166., 167–174., 181–191., 200–201., 209–214. o.; *Nebring*: Quellen... 107., 109–110., 118., 121., 129., 136., 180. sz.

84 *Fraknoi*: Mátyás... I. m. 293–301. o.; MKL II. k. 247. o.

Éveken át szívós, ám eredménytelen küzdelmet folytatott Dzsem megszerzéséért. Egyedül ő ismerte fel a herceg személyének fontosságát, a többi fejedelem, beleértve IV. Sixtus, majd 1486-tól VIII. Incé pápát is, csupán kissztílú diplomáciai manőverekre használták e jobb sorsra érdemes, szerencsétlen herceg személyét.⁸⁵

Jó helyzetfelismerését az ellenfél, a török is igazolja: 1486-ról írva az egyik török krónikás arról számol be, hogy néhány pasa háborút kezdeményezett Magyarország ellen, de leszavazták őket, mondván: amíg Dzsem él, veszélyes hadakozni Magyarország ellen, mert ki tudja, hány híve él még a birodalomban, s azok felkelést támaszthatnak.⁸⁶ Valóban az egyetlen európai ország, amely határos volt az oszmán birodalommal, és legendó erővel bírt volna ahhoz, hogy Dzsem felkelését támogassa, az éppen Mátyás Magyarország volt.

Bár nem tartozik szorosan tárgyunkhoz, meg kell jegyeznünk, hogy nem kis mértékben Mátyás is hibáztatható a Dzsem akció kudarcáért. Németföldi hódításaival és új itáliai kapcsolataival – a Nápoly és Milánó szövetségesévé vált Velencével és a pápasággal szemben – elidegenítette magától az európai fejedelmeket, köztük korábbi legfőbb politikai támaszát, a pápát is.⁸⁷

Mátyás lényegében elégedett lehetett török politikájának eredményeivel. Korán felismerte azt a tényt, hogy az Oszmán Birodalom nem támadható, a keresztény népek nagy összefogására nem számíthat, saját erői legfeljebb a labilis erőegyensúly megőrzéséhez elégségesek. Ugyanakkor azt is látta, hogy passzív védelemmel nem tud ellenállni az oszmánok állandósuló felmorzsoló stratégiájának. A megoldást, bár csak ideiglenes jelleggel, az erős várrendszerre épült, mozgó hadsereg támogatását is élvező, korlátozott célú, az aktív védelem fogalmába még beleillő támadások jelentették. E téren Zsigmond utódának bizonyult, aki elsőként ismerte fel a török birodalom erőnyeit és fogyatékoságait.

E módszerrel végeredményben többet ért el, mint amire számítani lehetett. Nemcsak megőrizte országa határait, hanem több fontos vár – Jajca, Szrebenik, Szabács stb. – elfoglalásával tovább erősítette a létfontosságú déli védővonalat.

Azt azonban természetesen nem állíthatjuk, hogy Mátyás törökellenes stratégiája tökéletes lett volna. Két jelentős alkalmat hagyott kihasználatlanul az oszmán hatalom meggyengítésére: Uzun Haszán támadását 1471–72-ben és a Mohamed halála után fellépő trónviszályt 1481-ben. Ám egyik esetben sem arról volt szó, hogy Mátyás nem ismerte volna fel az adódó alkalom kínálta lehetőségeket. Velence, főleg Negroponte 1469-es eleste után, követi útján állandóan

⁸⁵ Levelek Dzsem ügyében: MKL II. k. 246., 299–300., 304. o. A szerencsétlen herceg életét feldolgozta: *Thuasne, L.*: Djem-sultan. Paris, 1892.

⁸⁶ „A szultán (II. Bajezid – R. Gy.) visszatért Konstantinápolyba, s ott időzött egy ideig, majd leveleket és hírnököket küldött a birodalom minden részébe, s elrendelte mind a ruméliai mind az anatóliai csapatoknak, hogy Magyarországra törjenek s ama királyság népeit megzabolázzák. Amikor Szófiába értek, összeült a vezírek tanácsa, Bajazid nagyjai óvakodtak a magyarországi hadjáratról. . . (mondván): nem egységes a birodalom népe, sokan még Dzsem szultánhoz húznak, aki Itáliában él, s nem lehessen tudni, mi történik (ha kitör a magyar háború)? Anonymus Hanivaldensis Krónikája. In: *Der fromme Sultan Bayezid. Die Geschichte seiner Herrschaft nach den altosmanischen Chroniken des Oruc und des Anonymus Hanivaldanus.* (Hrsg. v. R. F. Kreutzl) Graz-Köln, 1978. 201. o. (németül).

⁸⁷ Uzun Haszán követi már 1471-ben felkeresték a pápát, s itt felvették a kapcsolatot az európai fejedelmek megbízottaival, jelenti 1471. április 26-án Gherardo de Collis milánói követ Velencéből: „De Ungaria non glie altro, lo imperatore ha prolongata la dieta fine a sancto Johanne, lo Orator del Re di Polonia in siemá con quello de Usom Cassam sono iti al Papa per scaldarlo ala impresa contro lo Turco et sono stati bene instructi da questa Signoria ha ordinato et facto uno ambassadore a Usom Cassam.” Dipl. eml. II. k. 214. o. Velence támogatást kér Mátyástól a török ellen: 137–138., 139–140., 154–155., 155–157., 163–167., 177., 194–195. o. stb.

ösztökélte a királyt a török elleni fellépésre, utalva a karamán emirátus és Uzun Haszán mozgalmaira.⁸⁸ 1473-ban pedig maga a turkomán fejedelem követi kersték fel Mátyás visegrádi udvarát.

Mohamed halála után – egy ragusai jelentés szerint – az egész Balkán arra várt, hogy Mátyás megindítsa hadait a zavarokban elmerült Török Birodalom ellen.⁸⁹

Mátyás mégsem mozdult s ennek okait távolabbi összefüggésben kell megvizsgálnunk. Az okot a király megváltozott politikai és stratégiai irányvételében lelhetjük fel: a magyar hadsereg főerői 1468 után szinte állandóan nyugaton harcoltak, s ez nem tette lehetővé, hogy a déli fronton aktívabb legyen, mivel állandóan attól kellett tartania, hogy nyugati ellenfelei hátba támadják.⁹⁰

Ma „felülnézetből” esetleg indokolatlannak tarthatjuk félelmét, ám ha beleéljük magunkat Mátyás helyzetébe, ez a fenyegetés nagyon is reálisnak tűnt. Sem III. Frigyes, sem IV. Kázmér de facto nem ismerték el Mátyás királyi címének jogosságát, azzal pedig nagyon is tisztában kellett lennie, hogy „a kereszténység védelmének” magasztos eszméje még egyetlen uralkodót – önmagát is beleértve – sem akadályozott meg abban, hogy megtámadjon más, netán éppen a török ellen harcoló keresztény országokat.

A nagy vállalkozás – kísérlet Ausztria megbódítására

Mátyás és III. Frigyes viszonyát, az 1460-as évek második felének rövid szövetségesi viszonyától eltekintve, állandó feszültség, kölcsönös bizalmatlanság, fenyegetés és fenyegetettségi érzés jellemezte.⁹¹ Mindkét fél egymás országának megszerzésére tört, egymást kölcsönösen békeszegéssel, aknamunkával és jogtalan agresszióval vádolva.⁹² S már előljáróban meg kell jegyeznünk, hogy ebben mindkét uralkodónak tökéletesen igaza volt.

E sajátos helyzet következtében természetes, hogy a magyar és az osztrák történetírás értékelése teljesen ellentétes egymással. A magyar historikusok döntő többsége Mátyásban, nem is alaptalanul, az utolsó nagy nemzeti királyt, a hőst látja, aki csupán önvédelemből és a kereszténység védelmében tört Frigyes hatalmára, míg az osztrákok Frigyeset ártatlan, jámbor áldozati báránynak tekintik, aki kétségbeesve és sikertelenül igyekszik védekezni Mátyás machiavellista fondorlatai és erőszakos hadai ellen.⁹³

88 Dipl. eml. II. k. 288. o.

89 Jajcai okl., 62. o.

90 „O quantus honor esset regi Hungariae, qui cum duobus scilicet imperatoribus et duobus item regibus bella gerere consuevit et nunquam eum flectere et ad ipsorum voluntatem attrahere potuerunt.” Mátyás válasza 1482. június 6-án a szász hercegek felszólítására, hogy egyesült erővel harcoljanak a török ellen. *Nebring: Quellen...* I. m. 160. sz.

91 *Nebring: Matthias...* I. m. 191-192. o.

92 A két uralkodó viszonyát találóan jellemzi Bonfini: „Matthiam ferunt post duarum obitum uxorum imperatoris filiam pro coniuge postulas; Caesarem quasi hominis humilitatem aspernatum non modo hunc recusasse, generum, sed per contentum, nescio, quid insolentia respondisse.” *Bonfini: Rerum Ungaricarum Decades. Tom. IV. 73. o.*

93 „Es ist zu bezweifeln, ob diese Eroberungspolitik Corvins richtig und für Ungarn vorteilhaft war. . . Statt alle Kraft darauf zu verwenden, diesen grausamen Feind zu Boden werfen. . ., sucht er billige Lorbeere in einem kaum verteidigten Land.” *Hantsch, H.: Die Geschichte Österreichs. Wien, 1960. Bd. I. 195. o.*

„Mátyás háborúí ezért, legalábbis részben (nézetünk szerint nem kis mértékben) úgy foghatók fel, mint a királyság biztonságát, függetlenségét és mozgási szabadságát nyugatról fenyegető veszély elhárítására tett kísérletek.” *Elekcs L.: A középkori...* I. m. 259. o.

Az állandó háborúskodás okairól is eltérnek a vélemények: az osztrák szerzők, csupán a nyolcvanas évek helyzetét tekintve, Mátyás hódító törekvéseiben látják a háború indítékát, s hajlamosak megfélemezni az 1450-es évekről, amikor is Frigyes öhajtotta fegyverrel megszerzeni magának a magyar trónt.⁹⁴

A magyarok pedig, nem is egészen jogtalanul, az önvédelmi harc mellett egy, az oszmánok elleni védelem szempontjából létfontosságú dunavölgyi nagyhatalom alapítóját látják Mátyás-ban.⁹⁵ Rendkívül érdekes, és a középkori gondolkodás alapos ismeretére vall Karl Nehring véleménye, aki Mátyás támadókedvét az uralma legalitásáért küzdő parvenü magatartásából vezeti le.⁹⁶ Nem csekély mértékben egyetértünk vele, csupán azt sajnáljuk, hogy nem mélyítve el jobban elemzését, megrekedt e fontos résztényező megragadásánál.

Kísérjük meg a kortársak véleményének meghallgatását, bár ebből sem nyerhetünk teljesen tiszta képet. Frigyes motivációi ugyan szembeszökőek: mint jó Habsburg és konok, kitartó jellem, minden eszközzel ragaszkodott a bécsújhelyi szerződésben lefektetett utódlási jogaihoz, még ha nem is tudta ezeket a gyakorlatba átültetni.⁹⁷ Mátyásnál más a helyzet, leveleiben pusztán önvédelmi szempontokhoz ragaszkodik, valódi szándékait nem árulja el. Váradi Péter kalocsai érsek bebörtönzését is azzal indokolja, hogy túl sokat tudott legtitkosabb császárellenes terveiről.⁹⁸

Vizsgáljuk meg, mit írnak a magyar krónikások Mátyás osztrák háborújáról. Thuróczi röviden elintézi a kérdést: Mátyás azért háborúskodott „mivel megvolt rá a jó oka”.⁹⁹ Bonfini már érdekesebb dolgokra hívja fel a figyelmünket. „Most (1477-ben – R. Gy.) a sérelmek miatt, talán nem is akaratlanul fordította fegyverét a ... császár ellen, *gondolva, minthogy kisebb az ereje, azzal szemben nagyobb sikerrel harcolhat.*” (Kiemelés tőlem – R. Gy.)¹⁰⁰ Tipikus középkori gondolat, éppen ezért nagyon is valószínűen hat. Majd így folytatja: Megértette azt is, hogy Magyarország parasztságát, városokban való szegénységét könnyen ellensúlyozhatja, ha hadal foglalja el Ausztriát. „Nem mondom, hogy ez váltotta ki a háborút” – teszi hozzá óvatosan – „de állítom, hogy akadályul nem szolgálhatott.”¹⁰¹ Ebben a gondolatban is sok igazság rejlik.

Úgy véljük, a felsorolt indokok összessége többé-kevésbé elárulja Mátyás osztrák háborúinak mozgatóerőit, akkor is, ha ő maga csupán sérelmeit hangoztatja, s „igazságos háborúról” beszél.¹⁰² Motivációit az alábbiakban foglalhatjuk össze:

94 „Az Olmützben tartósan megállapított cseh–magyar hatalom – úgymond – ék gyanánt mélyen belenyúlt a német nemzet testébe, melyet a két harcias nép részéről a legnagyobb veszély fenyegetett. Mátyás Ausztriában tönkretette a császári hatalmat, szövetségben állott Franciaországgal, ... híven támogatta őt a Szentszék. ... Sőt, számos német fejedelem kereste kegyeit. ... Immár Németország keleti részében is uralkodói állást foglalt el.” *Droysen, H.: Geschichte der preussischen Politik. I. m. II. k. 319. o.; Fraknói: Mátyás... I. m. 274. o.*

95 *Fraknói: Mátyás... I. m. 401. o.; Teleki P.: Mátyás király. In: Mátyás emlékkönyv, I. k. 5–12. o.; Jók T.: Mátyás és birodalma. Bp., 1940. 148–149. o.*

96 *Nehring: Matthias... I. m. 194–201. o.*

97 *Hoffmann, A.: Kaiser Friedrichs III. Beziehungen in den Jahren 1458–1464. Breslau, 1884. 17–19. o.; Kurz, F.: Oesterreich unter kaiser Friedrich dem IV. Bde 1–2. Wien, 1812. I. 68–69. o.*

98 *Fraknói V.: Egyháznagyok a magyar középkorból Bp., 1917. 245–246. o.*

99 *Bonfini: i. m. 216. o.*

100 Uo.

101 *Thuróczy J.: A magyarok krónikája. (Chronica Hungarorum) (Ford. Horváth J.) Bp., 1980. 422. o.*

102 *Bonfini: i. m. 238–239. o.*

1. Törekvés a bécsújhelyi szerződés megváltoztatására. A nyolcvanas években ugyanis egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy nem lehet törvényes utóda, s minden eszközzel biztosítani kívánta törvénytelen fia, Corvin János koronáját a Habsburg örökösödési igényekkel szemben.

2. Valóban tartott attól, hogy nagy török támadás esetén Frigyes hátbatámadja, s mint ezt már többször is láttuk, Mátyás mindig került a kétfrontos harcot, s így kihasználva a török passzivitást, teljes biztonságot óhajtott a nyugati határon is.

3. Igaza van Bonfininak, amikor azt állítja: Mátyás országához akarja csatolni a gazdag osztrák városokat. A hódítás, országának és saját dicsőségének és gazdagságának illetően növelése egyetlen fiskalista szemléletű középkori uralkodótól sem volt idegen. Mátyás valóban nagy birodalom kiépítésén fáradozott. Hogy mennyire vezették a törökellenes védelem szempontjai, azt ma már bajos megmondanunk. Véleményünk szerint ez semmiképpen sem lehetett döntő szempont számára: a lehetőség adott volt és ezt minden különösebb megfontolás nélkül ki lehetett használni. Paradox módon mégis azt állítjuk, hogy ezekben az évszázadokban törvénszerű volt, éppen a török fenyegetés miatt, a nagy dunai hatalom kialakítására való törekvés. Nem Mátyásé az első kísérlet, s azt is hozzá kell tennünk, hogy ez később, a Habsburgok jogara alatt, meg is valósult. Mátyás ezirányú terveiben tehát nem feltétlenül irreális kalandorpolitikát, hanem egy történelmi szükségszerűség – esetleg öntudatlan – megvalósítási kísérletét kell látnunk.

4. A politikai erővonalak rossz felmérése. Mátyás ugyanis abban bízott, hogy a birodalmi fejedelmek nemcsak, hogy nem támogatják a Habsburgokat, hanem mellé is állnak a Frigyes elleni harcban. Abban is reménykedett, hogy a burgundi örökség megtartása miatt Miksa főherceg sem tud szorult helyzetben lévő atyjának segíteni. Ezek a remények csak részben váltak valóra: a birodalom ugyan csekély támogatást nyújtott Frigyesnek, s Miksa is csak a béketárgyalások alatt tért vissza Ausztriába, de az 1486-os frankfurti birodalmi gyűlés mégis Miksát és nem Mátyást választotta német királynak, s legjobb esetben semlegességet tanúsítottak törekvéseivel szemben.

5. Végetetül, de nem utolsósorban: jó hadsereggel rendelkezett, melynek képességeit kamatoztatni kellett, s erre a gyenge, szinte önálló tartományokra szabdalts Ausztria felettébb alkalmas célpontnak ígérkezett.

A következő kérdés amelyet sokan felvetnek: mennyire voltak reálisak Mátyás ausztriai hódító tervei? Ítéljük meg ezt saját korának szemszögéből. A középkorban az ellenséges ország – és fegyveres erői – hiányos ismerete, valamint a saját lehetőségek túlértékelése folytán a ráció ritkán nyilvánult meg magában az előkészítésben, inkább csak a hadjáratok, csaták és ostromok vezetésében jelentkezett. Nézzünk néhány, mai szemmel elrettentő példát: Vilmos normandiai herceg esetét, aki alig tízezernyi emberrel Anglia meghódítására indult és csak Harold király türelmetlenségének köszönhette hastingsi győzelmét és angol királyságát, vagy a keresztes hadjáratokat, amelyek óriási távolságokat leküzdve, nagy túlerejű ellenféllel szemben is tartós, bár időleges sikerekhez vezettek, végül nézzük III. Edward és V. Henrik példáját, akik néhány száz lovassal és pár ezernyi gyalogos újással csaknem meghódították az akkori Európa legnépesebb és legerősebb hadseregével bíró országát, Franciaországot! Végetetül, vajon előre látta-e VIII. Károly francia király, mikor 1494-ben megindult vélt öröksége, Nápoly meghódítására, hogy ebből a könnyelmű kalandból több mint fél évszázadon át húzóódó, európa-méretű háború válik?

A példákat hosszasan sorolhatnánk, míg végül arra a megállapításra jutnánk, hogy Mátyás - az európai háborúk többségéhez viszonyítva - jól megtervelt, kellően előkészített és irányított háborút viselt.

Háborúját diplomáciailag is igyekezett előkészíteni: Lengyelországot a Német Lovagrenddel tartotta sakkban, Ulászló cseh királyt rábírta arra, hogy ne avatkozzék be a császár oldalán, megnyerni, vagy legalább is semlegesíteni óhajtotta a német fejedelmeket is.¹⁰³ Már gyakorlatilag szövetségésének tekinthette a császár korábbi itáliai támaszát, Milánót is, Velencéről viszont tudta, hogy Friuli és Isztria miatt ellenséges viszonyban van a Habsburg Ház tiroli ágával. Azzal is teljesen tisztában lehetett, hogy Frigyesnek nincs pénze arra, hogy elegendő katonaságot sorakoztasson fel ellene.

Az első, 1477 júliusában indított Ausztria elleni támadás nem igényelt különösebb katonai előkészületeket. A 17 000 főnyi - 10 000 gyalogosból, 5000 könnyű- és 2000 nehézlovasból álló - magyar sereg Győrnél gyülekezett, majd Bécs irányában támadásba lendült. Először Hainburg, majd több más alsó-ausztriai vár alig egy hónap alatt a magyar csapatok kezébe került. Bebizonyosodott az is, hogy a császár nem képes mezei hadat toborozni a magyarok ellen, csupán várai helyállásában bizakodhat. A hadjárat döntő szereplői a cseh Jan Zeleni vezette huszárok voltak, akik állandó mozgásukkal, rajtaütéseikkel teljesen megbénították Frigyes amúgy sem túlzottan harcvágyó csapatait.

A háború a keresztény fejedelmek közbelépésére már szeptemberben véget ért: Frigyes elismerte Mátyás cseh királyságát, s még 100 000 arany sarc lefizetésére is kötelezte magát.¹⁰⁴

Mátyás tehát elérte kitűzött célját, sőt még ennél többet is. Meggyőződve a császár hatalmának gyengeségéről, most már egész Ausztria elfoglalását tervezte. Ürügy bőven akadt, s a magyar uralkodó találékony fantáziája ezeket bőségesen kamatoztatta. Az osztrákok határsértései, a magyar fegyverszállítmányok lefoglalása Augsburgban, a sarc késedelmes fizetése, mind alkalmul szolgált az újabb hadjárat erkölcsi megalapozására.¹⁰⁵

Az újabb támadás néhány évet váratott magára. Mátyásnak előbb rendeznie kellett a déli határvédelem biztosítását, (l. fentebb az 1480-81-es török hadjáratot), személyi és anyagi forrásokat kellett gyűjtenie - a lakosság jelentős adóztatása árán, mivel esetenként évente négyszer is beszedte a rendkívüli hadiadót - és tovább kellett folytatnia diplomáciai erőfeszítéseit Frigyes elszigetelésére.¹⁰⁶

Végül alkalmas *casus belli*-t is kellett találnia. Ez sikerült is, mivel 1481 nyarán, a nemrégiben Frigyeshez átvált esztergomi érsek, Johannes Beckensloehr csapatai Szapolyai Imre hadára támadtak. A formális hadüzenet ugyan csak a következő év márciusában került a császár kezébe, de a csatározások már 1481 őszén megindultak. Mátyásnak csak részeredményeket sikerült diplomáciai síkon elérnie, mivel maga mellé állította Bernhard von Rohr salzburgi

103 Grieger: i. m. 81-106. o.; Nebring: Matthias... I. m. 117-132. o.; Fraknói V.: Mátyás törekvései a császári trónra. Bp., 1914. (Értekezések a történeti tudományok köréből. 23. k.) 9. o.

104 Fraknói V.: Mátyás... I. m. 267-269. o. Kiadta Chmel, J.: Zur Geschichte des Königs Matthis von Ungarn. Elf Dokumenten aus dem Originalurkunden. Archiv zur Kunde Österreichischen Geschichtsquellen. Wien, 1848. II. k. 117-119. o.

105 „Quia vero diu multumque tardatum est, et nos cognovimus sicut et antea presagiebamus, imperatorem solita cunctatione de industria continue in dies negotia protrahere, ... non possumus sine alicujus criminatione prosequi contra illum negotia nostra.” Mátyás levele Urbanus Orsini teanoi püspökhöz, 1482. március. MKL II. k. 210. o.

106 Nebring: Quellen... I. m. 102., 107., 110. sz.; Grieger: i. m. 177-182. o.

érseket, de sem Albert Achilles brandenburgi őrgrófot, sem a szász hercegeket nem tudta megnyerni.¹⁰⁷

A támadás még január első napjaiban megindult, körülzárták, majd kilenc hónapig ostromolták a fontos hainburgi határvárat. A harcok lassan és módszeresen folytak. A cél ezúttal már nem portyázás, elrettentés, vagy zsákmányolás, hanem hódítás volt, melyet Bécs megvívásával kívánt megkoronázni a magyar uralkodó. Az ostromok azonban rendkívül sokáig elhúzódtak – Hainburg mellett Bruck, Klosterneuburg és Wiener-Neustadt is hónapokig tartotta magát – de ezt az előnyt a császár krónikus pénzhánya miatt képtelen volt a maga javára kamatoztatni.

A magyar huszárok egyébként is blokád alá vették a még szabad osztrák várakat, s meggátolták, hogy az osztrákok összevonják szerény haderőiket.

Mátyás óvatossága is hozzájárult a hadműveletek elhúzódasához. 1482 végén pl. kivonult Ausztriából, hogy ostrom alá vegye az évtizedek óta osztrák uralom alatt synylődő Kőszeg várát. Jellemző a király sokoldalúságára – s egyben tüzéségének gyengeségére, hogy a várat végül is nem fegyverrel, hanem pénzzel vette meg parancsnokától.¹⁰⁸

A következő év lényegében Bruck an der Leitha ostromával telt el. Bécs keleti kapujának védelmét maga a császár is létfontosságúnak ítélte, annyira, hogy – nem érezvén magát biztonságban – Linzbe, majd Passauba helyezte át székhelyét.¹⁰⁹

Bruck eleste után a másik kulcsvár, Korneuburg került sorra: ha elvész, Bécs teljesen elszigetelődik a külvilágtól. A veszélyt Frigyes is felismerte és 1200 katonát, legjobb kapitánya Hans Wulffersdorfer vezetésével, a vár felmentésére küldött. Május 11-én a vár alatt zajlott le a háború legnagyobb és legfontosabb nyílt csatája. Az osztrák csapatok először visszavetették a Dabis z Cernahora és Dávidházi István vezette magyar sereget, de elérvén a magyar tábornokot, azonnal zsákmányolni kezdtek. A rend felbomlott, s ezt a tapasztalt Cernahora azonnal kihasználta. Váratlan ellencsapást mért az osztrákokra és teljesen szétszórta csapataikat.¹¹⁰ A vereség ellenére Korneuburg még hat hónapig tartotta magát, védői csak december 3-án nyitották meg kapuit az ostromlók előtt.

Akkor már Bécs és Bécsújhely kivételével egész Alsó-Ausztriát Mátyás uralta, s mellettük még számos stájer és karintiai helységet is bevettek a magyar király hadai.

Bécs sorsa hamar beteljesedni látszott. Januárban már meglehetősen szoros ostromgyűrű húzódott Frigyes fővárosa körül, s csak a Dunán át lehetett némi utánpótlást a városba bejuttatni. Frigyes újabb segélyért folyamodott a birodalmi fejedelmekhez, ám fáradozásait csekély siker koronázta. Még legkitartóbb híve, a brandenburgi őrgróf is csupán annyi pénzt küldött, hogy abból három hónapra kétszáz zsoldost lehetett felfogadni.¹¹¹

Bécs azonban Wulffersdorfer vezetésével még tartotta magát, noha a városban éhínség támadt, s a polgárok, akik sohasem kedvelték túlságosan Frigyest, elégedetlenkedni kezdtek. Hosszas tárgyalások után 1485. június 1-én Bécs kapui is feltáruultak Mátyás katonái előtt.¹¹²

107 *Nebring*: Matthias... I. m. 111-127. o.

108 Brno, Statny Arhiv, Misc. z 15-16 s. 139.

109 *Schober*: i. m. 146-150. o.; *Töb*: i. m. 231-234. o.

110 *Schober*: i. m. 147. o.

111 *Nebring*: i. m. 161-162. o.; *Haining*: i. m. 103. o.

112 *Schober*: i. m. 163-164. o.; *Ackerl*: I.: König Mathias Corvinus. Ein Ungar der in Wien regierte. Wien, 1985. ÖBV 86. o.

A magyar sereget is megviselték a kemény ostrom viszontagságai. Egy, különben a magyarokkal szemben barátságos szemtanú, Johannems Tichtel bécsi orvos naplójában elég siralmas képet fest Mátyás bevonuló katonáiról.¹¹³

Bécsset Mátyás véglegesen országához kívánta csatolni. Már április 6-ra összehívta az alsó-ausztriai rendi gyűlést, megerősítette, sőt gyarapította Bécs városi kiváltságait.¹¹⁴

A háborúban mindkét fél teljesen kimerült. Ezután Mátyás már csak egy katonai sikerrel büszkélkedhetett: csapatai több mint egy esztendő ostrom után 1487 augusztus 17-én Bécsújhelyt is hatalmukba kerítették.

A teljesen hatalmát veszített Frigyes azonban ennél sokkalta jelentősebb diplomáciai győzelmet aratott: a frankfurti birodalmi gyűlés 1486. február 16-án német királynak kiáltotta ki Mátyás ellenjelöltjét, Miksa főherceget.¹¹⁵

A harcok ezután teljesen ellanyhultak, az sem élénkítette fel az események egyre lassuló folyamatát, hogy Albert szász herceg vezetésével birodalmi segélyhad indult a császár támogatására, ám óvakodott felvenni a harcot Mátyás csapataival és rövidesen eredmény nélkül távozott. Megindultak a béketárgyalások is: december 16-án a birodalmi hadak és Mátyás fegyverszünetet kötnek, ezzel lényegében – Mátyás haláláig – véget értek az ausztriai harcok. A történetírás általában úgy véli, hogy Mátyás azért nem folytatta ausztriai hadjáratát, s kezdett tárgyalásokat a birodalomba visszatérő Miksa főherceggel, mivel csapatai eljutottak a teljesítőképeségük végső határáig, s országát is tönkretették a háborús terhek. Ami az állítás második felét illeti, ezzel többé-kevésbé egyetérthetünk. A hadseregre történő utalással azonban semmiképp. A bécsújhelyi seregszemle lelkendező leírása, az ott parádézó és bonyolult harcalakzatokat bemutató mintegy húszezer katona, még ha az udvari történetíró Bonfini szokásos túlzásait is figyelembe vesszük, nem ezt látszik bizonyítani.¹¹⁶

Az is az állítás ellen szól, hogy Mátyás a következő évben jelentős, tisztán lovasokból, tehát drágábban megfizetett katonákból álló sereget küld a glogauai háborúba, mely Wilhelm Tettauert és Hans Haugwitz vezetésével Thomaswaldau mellett 1488. július 28-án döntő győzelmet aratott a felkelő sziléziai hercegek nagyrészt cseh zsoldosokból toborzott hada felett.¹¹⁷ S ha ehhez azt is hozzátesszük, hogy a későbbi „Fekete Sereg” ezekből a zsoldosokból tevődött össze, akkor meg kell kérdőjeleznünk a magyar hadsereg állítólagos gyengeségéről alkotott véleményeket.

Kísérlet egy újabb politikai fordulatra?

Mátyás passzivitását, úgy véljük, nem katonai, hanem politikai okok idézték elő. A háború folytatásának immár semmi értelme sem volt, Béccsel együtt Ausztria legértékesebb területei – a nemesfémekben gazdag Tirol kivételével, melynek meghódításával a nagy távolság miatt amúgy sem kísérletezhetett – már a fennhatósága alá tartoztak. A frankfurti birodalmi gyűlésen

113 Tichtel, J.: Tagebuch. (Hrsg. o. Tb. G. Karajan) Wien, 1855. 48–49. o.

114 Nebring: Quellen... i. m. 172. sz.

115 Fraňkovi V.: Mátyás törekvései... i. m. 89–93. o.

116 Bonfini: i. m. 322–324. o.

117 Tóth: i. m. 278–284. o.

elszenvedett vereség és a hazai trónöröklés rendezetlensége, valamint a bonyolult itáliai szövetségi rendszerbe történő bekapcsolódása új politikai – és katonai – irányvonalat tett szükségessé. Ezzel magyarázható, hogy a jól vezetett és sikeres háború után béketárgyalásokat kezdeményezett. Bár ősi ellenségével, az öreg és makacs Frigyes császárral sohasem lehetett volna megegyezni, a fiatal, rugalmas, atyjánál lényegesen jobb képességű Miksa főherceggel ígéretes tárgyalások kezdődtek, melyeket csak Mátyás korai és váratlan halála szakított meg.

Mátyás – kellő váltságdíj ellenében – még Ausztriáról is lemondott volna, ha ezzel biztosíthatja törvénytelen fia trónralépését. Maga is „alacsony származású” lévén, könnyen előre láthatta a tizenhét esztendőes Corvin János várható nehézségeit, s ki akarta kapcsolni legfőbb vetélytársát, a bécsújhelyi szerződés értelmében magát magyar trónörökösnek tartó Frigyes (vagy inkább már Miksa) ellenjelöltként való fellépését.

Ebbe az új politikába szervesen beletartozott a török probléma újjáértékelése is. Váratlanul érdeklődni kezdett VIII. Ince kereszties háborús tervei iránt, s mint láttuk, maga is kidolgozott egy elméletben reálisnak tűnő változatot. Szívesen fogadta az új pápai legátus, Angelo Pecchioli, ortai püspök látogatását, bár a pápa keményen megdorgálta, hogy még nem békült ki a császárral és nem áll készen a következő évben megszervezendő kereszties hadjáratra. A legátus nagyszabású tervet hozott és keresztény fejedelmek, mindenekelőtt VIII. Károly francia király ígéreteit; a tervben az ultramontán seregek mellett Mátyásnak jutna a főszerep. A támadás célja természetesen Konstantinápoly visszafoglalása lenne a már ismert háromirányú támadással: északról Mátyás és a császár csapatai, Albániából a nyugati fejedelmek hadai lépnének akcióba, a tengerről pedig egy egységes velencei-nápolyi-pápai hajóhad támadna.¹¹⁸

Mátyás helyzete sajátosan alakult ezekben az években: nem engedhette meg magának, hogy a szokásos propagandafofósokkal térjen napirendre a kérdés felett. Nemzetközi elszigeteltsége és fiának ingatag trónigénye egyaránt azt követelték, hogy mihamarább egy legalább Szabácméretű akciót hajtson végre a török ellen, feltéve, ha kap valamelyes segílyt. Ugyanakkor a másik oldalról is be kellett biztosítani magát – és fiát –, ezért újabb öt évvel meghosszabbította a Fényes Portával korábban kötött fegyverszünetet. Mivel azonban távozott az élők sorából, nem tudjuk, mennyire változtatott volna politikáján, s aktívabb lett volna-e a török ellen.

Összegzésként megkockáztathatjuk azt a megállapítást, hogy Mátyás a kor átlagát messze felülmúló sikeres hadvezér, elsősorban stratégia volt, s úgy véljük, hogy a kor színvonalát, szokásait és elvárásait tekintve terveit sem ítélnhetjük – korabeli mértékkel mérve – irreálisnak. Minden szomszédjával sikeres háborúkat vívott, országból egyetlen helységet sem vesztett el, sőt jelentősen megnövelte annak területét és katonai potenciálját.

S mégis jogos az a véleményünk is, hogy ezek a hódítások homokra épültek: a nagy király halála után odavesztek, az ország hatalmi súlya és gazdasági ereje egyaránt meggyengült.

118 „Item prefatus nuntius nomine sue Sanctitatis dicit” – utasítja a Szentszék az 1489 októberében Mátyáshoz küldött Pecchiolini ortai püspököt – quod licet sua Maiestas ad tutelam Christianorum religionis contra imperium nephandum Turcorum, quam sua celsitudo pro animi sui magnitudine et fidei fervore communa sibi semper cum sede apostolica esse crederit, in qua supra suam unexpugnabilem propugnaculum et murum et munitissimum propugnaculum evisceratis etiam operibus exhibuerit, ita ut nulla adhortatione et excitatione indigere credatur” Archivio Segreto Vaticano. Arm II. Tom. 56 f 166. Róma, 1489. szeptember 18.

Mátyás félsikereinek, illetve kudarcainak általában az a magyarázata, hogy országa erejét felülmúló feladatokat kívánt megoldani, s ez a lakosság teherbíró képességét már meghaladta. Mindezzel egyetértve még egy eddig elhanyagolt tényező káros hatására szeretném felhívni a figyelmet. Ez pedig az *időhiányzó* volt, amelyet a középkori katonák és politikusok sohasem tudtak igazán értékelni. Mátyást mind saját bizonytalan helyzete, mind az országát fenyegető veszélyek állandóan cselekvésre ösztökélték. Ezért kellett szinte állandóan foglalkoztatnia hadseregét, ezért bocsátkozott gyorsan, egymást követve, nem kellően előkészített politikai manőverekbe. Ahhoz viszont, hogy *gyors* sikereket érjen el, hiányzott a katonai erő, a szilárd és biztos anyagi és társadalmi bázis.

Mohó, hódító politikája, kétes diplomáciai manőverei viszont elidegenítették magától a fejedelmeket, akik „alacsony” származása miatt amúgy sem tekintették Mátyást magukkal egyenrangúnak.¹¹⁹ Az általános bizalmatlanság és nyílt ellenszenv méginkább megnehezítette a dolgát, feladatai megoldásához még nagyobb erőket kellett igénybe vennie, még nagyobb terhet raknia az amúgy is elégedetlen lakosság roskadozó vállaira.

Az időhiány és a rendelkezésére álló erők elégtelensége többször is nehéz helyzetbe sodorta, egyik vállalkozását sem tudta véghezvinni, meg kellett állnia félsikereknél, s újabb, egyre kockázatosabb vállalkozásokba fognia. Diplomáciai és katonai tehetségének – és nem kis részben a körülmények szerencsés alakulásának – köszönhetően sohasem kellett kétfrontos harcot vívnia, amire nem is lett volna képes. Ugyanezzel magyarázható azonban az is, két jó alkalmat is elmulasztott az ország biztonságát igazán fenyegető egyetlen ellenség, a török ellen – itt ismét 1471 és 1481 kiaknázatlan lehetőségeire kívántunk rámutatni.

Mátyás életművének nagy tragikuma éppen abban rejlik, hogy akarva-akaratlan jó irányban indult el az ország erősítése felé vezető úton, mivel csak egy egységes erős állam állhatta útját az oszmán előretörésnek, s a szükséges erőtöbbletet nem lehetett pusztán belső erőforrásokra építve megszerezni, csupán területszerzéssel, vagy két – netán több – ország egyesítésével. Ehhez a rendkívüli feladathoz pedig hazánk erőforrásai egyetlen emberöltő alatt semmiképpen sem bizonyulhattak elégségesnek. S mindezek az embert és nemzetet próbáló erőfeszítések nemcsak hogy nem érték el a kívánt eredményt, hanem – nagyrészt a rendelkezésre álló idő és a megfelelő utód hiánya miatt – visszajukra fordultak, nem erősítették, hanem éppenséggel meggyengítették hazánk ellenálló erejét. A nagy király halálát követően a hódítások elvesztek, s az ország kivérezve, kifacsarva, reménytelenül várta sorsának beteljesedését.

119 A soha létre nem jött kereszties hadjárat megszervezése érdekében nagyarányú diplomáciai levélváltás folyt, amely fellelhető a Vatikáni Titkos Levéltár (Archivio Segreto Vaticano) Misc. Arm. II. 56. kötetében (161 fr–170 fv., 194 fr–201 fr., 371 fv–387 fr.)

Gyula Rázsó
STRATEGICAL PLANS OF KING MATTHIAS
AND THE REALITY

Summary

One of the basic criteria of the successfulness of a feudal king was the effective strategy and in this field King Matthias compelled the admiration of either his contemporaries or the posterity.

King Matthias's military successes can be explained partly with his excellent army, partly with the possibilities given by the favourable situation in foreign policy. The passivity of the Turkish Empire and the relative weakness of the neighbouring countries — Austria and Bohemia — made possible for him to carry on active though defensive strategy against the Turks and offensive strategy on the West. On the basis of contemporary estimation his strategical plans were real; through today's eyes they seem to be extreme.

Gyula Rázsó
DIE STRATEGISCHEN PLÄNE VON MATTHIAS
UND DIE REALITÄT

Resümee

Eines der grundlegenden Kriterien für den erfolgreichen feudalen Herrscher stellten seine militärischen Leistungen dar. Matthias fand auch in dieser Hinsicht sowohl bei den Zeitgenossen als auch bei der Nachwelt Anerkennung.

Seine zahlreichen Kriege sind teils mit seiner ausgezeichneten Armee, teils mit den Möglichkeiten zu erklären, die durch die günstig scheinende außenpolitische Lage geboten wurden. Die Passivität des Osmanischen Reiches und die relative Schwäche seiner Nachbarn — Österreichs und Böhmens — ermöglichten ihm, gegen die Türken eine defensive Strategie und gegen den Westen eine Offensive zu betreiben. Seine Pläne sind mit dem zeitgenössischen Maßstab gemessen für real, bei heutiger Betrachtung für übertrieben zu halten.

Дьюла Ражо
СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПЛАНЫ КОРОЛЯ МАТЬЯША И РЕАЛЬНОСТЬ

Резюме

Одним из основных критериев успешного феодального правителя были его военные успехи. Король Матьяш и в этом отношении завоевал признание как своих современников, так и потомков.

Его многочисленные военные победы были достигнуты, отчасти, благодаря имевшейся у короля отличной армии, а отчасти за счет использования благоприятных возможностей политической обстановки той эпохи. Пассивность Османской империи и относительная слабость соседей — Австрии и Чехии — позволили королю Матьяшу проводить политику активной обороны по отношению к туркам и осуществлять наступательную стратегию в отношении Запада. По масштабам того времени планы короля были реальными, хотя на сегодняшний день их можно бы считать чрезмерными.